

Krimski rat

Kliman Grabar, Gordana

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:125161>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-05**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI

Filozofski fakultet
Odsjek za povijest

GORDANA KLIMAN GRABAR

KRIMSKI RAT

završni rad

mentor: prof. dr. sc. Slaven Bertoša

travanj 2017.

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI

Filozofski fakultet
Odsjek za povijest

GORDANA KLIMAN GRABAR

KRIMSKI RAT

završni rad

JMBAG: 0303011254, izvanredna studentica

Studijski smjer: Preddiplomski studij povijesti

Predmet: Uvod u novi vijek

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Povijest

Znanstvena grana: Hrvatska i svjetska ranonovovjekovna povijest

Mentor: prof. dr. sc. Slaven Bertoša

travanj 2017.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Gordana Kliman Grabar, kandidatkinja za prvostupnicu povijesti ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuje korištenje bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz nekog necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za neki drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

U Puli, 10. svibnja 2017.

Studentica:

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Gordana Kliman Grabar dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom *Krimski rat* koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 10. svibnja 2017.

Potpis:

SADRŽAJ

UVOD	1
1. MEĐUNARODNI POLITIČKI I DIPLOMATSKI ODNOSI PRIJE IZBIJANJA KRIMSKOG RATA	2
2. RELIGIJSKI SPOR U SVETOJ ZEMLJI PRIJE IZBIJANJA RATA	6
2.1. Diplomatska misija Aleksandra Sergejeviča Menšikova.....	9
2.2. Okupacija Moldavije i Vlaške	13
2.3. <i>Bečka bilješka</i>	15
3. DIPLOMATSKI ODNOSI I BITKE TIJEKOM 1853.	16
3.1. Objava rata	16
3.2. Dunavski front 1853.	17
3.3. Bitke na Kavkaskom frontu	19
3.4. Bitka kod Sinopa	20
4. DIPLOMATSKI ODNOSI I BITKE TIJEKOM KRIMSKOG RATA 1854.-1855.	22
4.1. Dunavski i Kavkaski front 1854.	24
4.2. Krimska kampanja 1854.	27
4.3. Krimska kampanja 1855. i novi diplomatski pregovori	32
4.4. Bojišnice na Pacifiku, Baltiku i Bijelom moru	35
5. MIROVNI PREGOVORI I PARIŠKI MIR 1856.	36
ZAKLJUČAK	39
LITERATURA	41
SAŽETAK.....	44
SUMMARY.....	45

UVOD

Tijekom 19. stoljeća jedno od političko-gospodarskih pitanja koje je ugrožavalo mirnodopsko razdoblje odnosi se na tzv. Istočno pitanje i „bolesnika s Bospora“ kojim se podrazumijeva kontinuitet ili raspadanje Osmanskog Carstva, što je ovisilo o prevladavajućoj ravnoteži europskih sila.

Iako je Rusija, u svojem nastojanju dobivanja izlaza na Sredozemno more, od 1568. do 1829. vodila deset ratova s Osmanskim Carstvom, nova prilika ukazala joj se njegovim slabljenjem i čestim narodnim ustancima. Nastojeći diplomatskim pregovorima s europskim silama dogovoriti podjelu Osmanskog Carstva, ruski car Nikola I. tražio je potporu Velike Britanije i Austrijskog Carstva, međutim, obje su sile u ruskom prijedlogu vidjele prijetnju svojim ambicijama. Novi moment pojavio se proglašenjem Napoleona III. francuskim carem. Mogućnost potvrđivanja legitimnosti i prestiža, te uspostavljanje suradnje s Velikom Britanijom Napoleon je vidio u uključivanju u sukob Osmanlija i Rusa oko starog jeruzalemskog spora između pravoslavnih i kršćanskih vjernika nad prevlasti u crkvi Svetog Groba.

Iako su nastalu kriznu političku situaciju europski državnici nastojali razriješiti diplomatskim putem, početno rusko-turski sukob doveo je do Krimskog rata koji je tema ovog rada u kojem ću prikazati širok spektar povoda i uzroka koji su doveli do tzv. prvog modernog rata, diplomatskih aktivnosti koje su se vodile tijekom cijelog njegovog trajanja i složenih okolnosti koje su utjecale na ratni ishod, čiji zbir u konačnici ukazuje da je Krimski rat više od nekoliko bitaka i opsada na Crnom moru.

1. MEĐUNARODNI POLITIČKI I DIPLOMATSKI ODNOSI PRIJE IZBIJANJA KRIMSKOG RATA

Za razumijevanje Krimskog rata potrebno je osvrnuti se na složene okolnosti i događaje koji su prethodili njegovom izbijanju.

Od Francuske revolucije 1789. pa do 1870., Europu su potresali novi događaji. Uz značajno povećanu uključenost „običnih ljudi“ u politiku, pojmovi jednakost, sloboda, bratstvo ušli su u svakodnevni govor Europljana. Uz ubrzani industrijski razvoj, nova politička klima odredila je početak novog doba. Značajne promjene dogodile su se i u osmanlijskom društvu. Destabilizacija europske ravnoteže, uz Francusku revoluciju, ubrzo je pokazala svoje učinke i na Osmansko Carstvo.¹

Jedan od prvih pokazatelja da Osmansko Carstvo neće moći opstati bez pomoći europskih zemalja postao je vidljiv već nakon francuske invazije na Egipat 1798. Tada je, po prvi put u povijesti, u svrhu pomoći u obrani od napada jedne europske zemlje, Osmansko Carstvo zatražilo pomoć europskih zemalja. Francuski napad na Osmanlije naveo je ruskog cara Pavla I. (1796.-1801.) na potrebu realne politike; kao zaštitnik Osmanskog Carstva, mogao je iznova pokrenuti tradicionalnu rusku politiku utjecaja na klimavo carstvo, a po prvi put su mu se počela otvarati vrata Sredozemlja. Ugovor o savezu između Rusije i Osmanlija potpisan je 23. prosinca 1798., a nakon par dana protegnut je na Englesku i Napuljsko Kraljevstvo.² Naravno, Engleska se, kao i Rusija, odazvala pozivu prvenstveno zbog zaštite svojih interesa na području Osmanskog Carstva.

Nakon negativnih iskustva s rusko-britanskim savezništvom, Osmansko Carstvo nastojalo je slijediti ujednačeniju vanjsku politiku i uspostaviti odnose s Francuskom kako bi spriječilo pretenzije svojih bivših saveznika.³ Diplomatsko-vojne nesuglasice između Osmanskog Carstva i rusko-engleske koalicije trajale su od 1800. do 1812. Ugovorom s Engleskom 8. I. 1809. Osmansko Carstvo pristalo je na zatvaranje tjesnaca Bospora i Dardanela za prolaz ratnim brodovima, dok je Bukureštanskim mirom, ratificiranim 5. VI. 1812., trinaest dana prije Napoleonove

¹ Bekir Gunay, *The Crimean War and its Effects of Otoman Social Life*, *Akademik – Časopis jugoistočno-europskih studija*, br. 16, str. 107.

² Slaven Bertoša, *Svjetska povijest modernog doba s posebnim osvrtom na Apeninski poluotok*, Profil International, Zagreb 2004., str.187.

³ Gunay, str.107.

invazije na Rusiju, Rusiji ustupljena Besarabija – istočni dio Kneževine Moldavije, te odobreno pravo trgovanja duž Dunava.⁴

Po završetku Napoleonovih ratova, sile pobjednice Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Irske, Rusko Carstvo i Austrijsko Carstvo, uz Prusiju, dogovorom na Bečkom kongresu 1815., dogovorile su provedbu restauracije u reakcionarnoj i apsolutističkoj klimi.⁵ Mirovnim ugovorom nastojali su postići da obnovljena burbonska monarhija određuje francusku vanjsku politiku, što je izazvalo niz nezadovoljstava u Francuskoj, zbog čega je monarhija svrgnuta već 1830., a u novoj revoluciji 1848. nećak Napoleona Bonapartea, Luj Napoleon⁶, izabran je za francuskog predsjednika. Nakon državnog udara, 2. prosinca 1852. narodnim je plebiscitom republika pretvorena u carstvo, a predsjednik u cara Napoleona III. (1852.-1870.).⁷ Novi car bio je odlučan u želji da revidira odluke Bečkog kongresa, zbog čega je nastojao povećati francuski utjecaj na susjedne zemlje, ali i one udaljene, Osmansko Carstvo, Kinu i Pacifik.⁸

Nakon smrti Aleksandra II., 1825., na mjestu ruskog cara, naslijedio ga je Nikola I.⁹ (1825.-1855.) koji je, poput svog prethodnika, u Europi slijedio politiku „*status quo*“, ali nastojeći obnoviti protektorat nad pravoslavnim vjernicima¹⁰, uvjeren i u mogućnost obnove Bizanta, njegova politika prema Osmanskom Carstvu išla je u drugom smjeru.¹¹ U međuvremenu, ustanak Muhameda Alije u Egiptu, zaprijetio je dominaciji Osmanlija na istočnom Sredozemlju. Snažan Egipat bio je protivan interesima Velike Britanije i Rusije, ali s druge strane, nastalu krizu vidjeli su kao

⁴ Isto, str.108.

⁵ Bertoša, str. 225.

⁶ Napoleon III. (1808-1873), francuski car, nastojao potvrditi Francusku kao silu prvog reda vođenjem aktivne vanjske politike, stoga je sudjelovao u Krimskom ratu (1853.-1856.) <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=42928> 20. III. 2017.

⁷ Bertoša, str. 370.

⁸ Andrew C. Rath, *The Global Dimensions of Britain and France's Crimean War Naval Campaigns against Russia, 1854-1856*, doktorska disertacija, Department of History McGill University, Montreal 2011., str. 25.

⁹ Nikola I. (1796-1855), ruski car, vladao apsolutistički oslanjajući se na činovnički aparat i sve jaču policiju. U vanjskoj politici prema Europi slijedio je načela Svete alijanse. Zbog sudjelovanja u vojnom gušenju ustanka u Poljskoj (1830.-1831.) i mađarske revolucije (1848.-1849.) prozvan je „žandarom Europe“. Mirom u Drinopolju (1829.) proširio je Rusiju na Crno more, dobio zaštitu Vlaške, Moldavije i Srbije i kontrolu plovidbe ušćem Dunava. Njegova istočna politika doživjela je neuspjeh nakon poraza u Krimskom ratu, tijekom kojeg je umro. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=43794> 20. III. 2017.

¹⁰ Badem, *The Ottomans and the Crimean war (1853-1856)*, Sabanci University, 2007. str. 63. Broj pravoslavnih podanika Porte procjenjivao se na 13,5 milijuna ljudi, odnosno 38% udjela u ukupnom broju stanovništva Osmanskog Carstva (procjenjuje se da je 1856. Osmansko Carstvo imalo 35 milijuna stanovnika https://en.wikipedia.org/wiki/Demographics_of_the_Ottoman_Empire 21.III.2017.)

¹¹ Gunay, str. 108.

prilikom za povećanje utjecaja u Osmanskom Carstvu. Unatoč rivalstvu u želji za predominacijom na Sredozemnom moru, dvije velike sile povremeno bi se našle u savezništvu na istoj strani, primjerice u Navarinskoj bitci¹² 1827. u kojoj su združene rusko-englesko-francuske mornaričke eskadre odlučno porazile osmanlijsku i egipatsku flotu, na što je sultan odgovorio zatvaranjem Dardanela za ruske brodove, opozvavši time Akermansku konvenciju¹³, čime je izazvan novi rusko-osmanski rat 1828.-1829. koji je završio teškim porazom Osmanlija i daljnjim ruskim povlasticama mirom u Drinopolju 1829.¹⁴

Dotadašnji rusko-osmanlijski odnosi promijenili su smjer nakon što je, pod velikom opasnošću od egipatskog paše Muhameda Alije, sultan 1833. u pomoć pozvao svojeg donedavnog neprijatelja,¹⁵ ruskog cara Nikolu I. Ruska vojska ušla je u osmanlijsku prijestolnicu i egipatski se paša morao povući. U novonastalim okolnostima, Velika Britanija i Francuska uvidjele su mogućnost potpadanja Osmanskog Carstva pod rusku kontrolu, što je zaprijetilo njihovim ekspanzionističkim težnjama, ali i ugrozilo njihove pozicije – Francuska je u ruskom širenju na područje Osmanskog Carstva uvidjela ugrožavanje svojih posjeda u Sjevernoj Africi, dok je Engleska spoznala opasnost ruskog širenja u Indiju, kroz Perziju i Afganistan. Zauzimanjem Velike Britanije, koja je očuvanjem cjelovitosti Osmanskoga Carstva nastojala oslabiti ruski utjecaj u tjesnacima, ojačan je njegov međunarodni položaj.¹⁶

¹² Bitka se vodila 20.X.1827. u zaljevu Navarino na Peloponezu, dio je grčkog rata za neovisnost <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=43135> 21. III. 2017.

¹³ Sklopljena 7. IX. 1826. u tvrđavi Akerman u Moldaviji. Njome su potvrđeni dogovori sporazuma iz Bukurešta. Gospodare kneževina Moldavije i Vlaške birat će *divan* na sedam godina, uz suglasnost Ruskog i Osmanskog Carstva https://en.wikipedia.org/wiki/Akkerman_Convention, 21. III. 2017.

¹⁴ N. V. Riasanovsky *A History of Russia, Sixth Edition* New York, Oxford University press 2000., Rat je okončan Mirom u Drinopolju 14. IX. 1829. Osmansko Carstvo Rusiji je moralo dati deltu Dunava, a plovidba Dardanelima i Bosporom otvorena je svim trgovačkim brodovima. Sultan je morao dati autonomiju Srbiji i kneževinama Moldaviji i Vlaškoj koje su formalno ostale pod Turskom, plaćajući joj danak, ali uz sultanovo jamstvo napretka i slobodne trgovine. Ruska vojska ostala je nadgledati provedbu reformi u kneževinama.

¹⁵ Ugroženo jačanjem pokrajinskih namjesnika, posebice Egipta i ratom za njegovu neovisnost (1831.–1833.), Osmansko Carstvo prihvatilo je neku vrstu ruskog pokroviteljstva u trajanju od osam godina sklopljenog ugovorom u Unkiar-Skelessiju (8. VII. 1833.), kojim se, u zamjenu za rusko potvrđivanje osmanskog suvereniteta, svim ratnim brodovima osim ruskih zabranjivao prolaz kroz Dardanele. <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=27996> 21. III. 2017.

¹⁶ Ugovorom u Balta Limaniju 15. kolovoza 1838. potpisan je sporazum između Osmanskog Carstva i Velike Britanije koja u cilju smanjenja moći Muhameda Alije dobiva pravo slobodne trgovine u Osmanskom Carstvu "Balta Liman, Convention of (1838). <http://www.encyclopedia.com/humanities/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/balta-liman-convention-1838> 21. III. 2017.

Europske sile, iz kojih je isključena Francuska,¹⁷ obvezale su se da će poštovati cjelovitost Osmanskoga Carstva i sultanu pružiti pomoć u sukobu s egipatskim vazalom (I. londonska konvencija, 15. VII. 1840.), a Dardanelskim ugovorom (II. londonska konvencija, 13. VII. 1841.) obećale su poštovati sultanovo pravo zatvaranja tjesnaca stranim ratnim brodovima dokle god je Osmansko Carstvo u miru. Tim je konvencijama Velika Britanija zapravo nametnula protektorat Osmanskomu Carstvu, čime je mogla nadzirati razvoj političkog stanja na Balkanu i Bliskom istoku.¹⁸ Nova Istočna kriza završena je trijumfom Engleske, slabljenjem Rusije i potpunim porazom Francuske.¹⁹

Nakon Londonskog kongresa Osmansko Carstvo, s mladim sultanom Abdul Medžidom I.(1839.-1861.)²⁰ nastavilo je provođenje *tanzimata*,²¹ započetim 1839. Reforme *tanzimata* odnosile su se i na preustroj osmanlijske kopnene vojske i mornarice, međutim, kako je u svojim *Uputama za borbu protiv Turaka* general Mikhail Gorčakov²² izvijestio cara Nikolu I. „Osmanlije su uništili staru vojsku, ali nisu izgradili novu u europskom smislu.“²³ Za napomenuti je kako je Nikola I., zahvaljujući vojnim obavještajcima u Istanbulu i drugim gradovima, bio vrlo dobro upoznat o stanju osmanske vojske i mornarice.²⁴

Europske sile suočene su s revolucionarnim pokretima 1848. Zamah revolucije osjetilo je i Osmansko Carstvo, najviše u pokrajinama Moldaviji i Vlaškoj čija su područja postala mjesta prijepora između Rusije i Osmanskog Carstva. Kriza je riješena rusko-turskom konvencijom u Balta Limaniju (Istanbul) 1. V. 1849. Jedna od revolucijom najviše pogođenih zemalja bilo je Austrijsko Carstvo, čiji je car Franjo

¹⁷ Bertoša, str. 310. Londonski ugovor sklopljen je između Engleske, Rusije, Austrije i Prusije.

¹⁸ Istočno pitanje, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=27996> 22. III. 2017. Vidi u Badem, str. 134. Sudjelovanjem u II. londonskoj konvenciji Osmansko Carstvo nije potvrđeno kao država članica europskog sustava, već kao carstvo podređeno europskom sustavu, što je razvidno i kroz oslovljavanje sultana „Njegovom visosti“, a ne kako europski protokol nalaže, „Njegovim visočanstvom“.

¹⁹ Bertoša, str. 311.

²⁰ Abdul Medžid I. (1823.-1861.), osmanski sultan, nizom mjera reformirao je Osmansko Carstvo. Iz Krimskog rata izašao kao pobjednik zahvaljujući vojnoj pomoći Velike Britanije i Francuske, a Pariškim mirom 1856. Osmanskom Carstvu zajamčena je teritorijalna cjelovitost <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=89> 22. III. 2017.

²¹ Naredbom *Hatišerif od Gulhane* započelo je razdoblje opsežnih društvenih reformi nazvanih *Tanzimat-i Hayriye*, a cilj im je bio modernizacija i države i društva prema europskim liberalno-građanskim načelima <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=24564> 22. III. 2017.

²² Gorčakov, Aleksandr Mihajlovič (1798.-1883.), nakon Krimskog rata delegat na mirovnoj konferenciji u Parizu (1856.) <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=22685> 22. III. 2017.

²³ Badem, str. 51.

²⁴ Prije i tijekom rata pukovnik grof Osten-Sacken slao je redovita izvješća ministru rata knezu Dolgorukovu. Na svim izvješćima zabilježena je poruka „Njegovo Veličanstvo je pročitalo“, vidi Badem, str. 56.

Josip II. u pomoć u suzbijanju mađarskih revolucionara pozvao Rusiju. Vojne trupe „žandara Europe“ ugušile su pobunu u krvi, a nekoliko tisuća mađarskih i poljskih revolucionara,²⁵ uključujući i Lajosa Kossutha,²⁶ sklonilo se kod Osmanlija. Uslijedila je kriza između Rusije i Osmanlija koji su, uz potporu Engleske i Francuske, odbili vratiti revolucionare Rusiji i Austriji. Obje zemlje dostavile su ultimatum Porti koja je problem pokušavala riješiti dajući pobunjenicima osmansko državljanstvo.²⁷ Kao konkretnu pomoć, Engleska je obećala ustupiti jednu eskadru brodova i staviti je pod osmansko zapovjedništvo. Iznenađen reakcijom zapadnih sila, car Nikola I. odustao je od svojih zahtjeva. Stajalište Osmanskog Carstva pokazalo se korisnim u stjecanju pozitivnog javnog mnijenja u europskim zemljama, koje je nakon 1810. postajalo izražajno antirusko.²⁸

2. RELIGIJSKI SPOR U SVETOJ ZEMLJI PRIJE IZBIJANJA KRIMSKOG RATA

Između 1842. i 1847. Jeruzalem je bio pod naletom aktivnosti, anglikanci su osnovali biskupiju, austrijski franjevci uveli su tiskarski stroj, Francuzi su formirali konzulat i ulagali novac u katoličke škole i crkve. Grčki patrijarh premjestio je sjedište iz Istanbula u Jeruzalem, kako bi učvrstio veze s pravoslavicima, nakon čega je papa Pio IX. obnovio prebivalište za latinskog patrijarha²⁹ u Jeruzalemu, prvo nakon pada Jeruzalemskog Kraljevstva 1291. Rusija je slala crkvene misionare, što je dovelo do razvoja spoja hostela, bolnica, crkvice, škola i trgovine za potporu rastućem broju ruskih hodočasnika. Svake je godine, u Palestinu, na Uskrs pristizalo 15.000 ruskih hodočasnika. Rusima su svetišta Svete zemlje bila objekt intenzivne pobožnosti, a hodočašća najveći izraz njihove vjere. Takva odanost nije vidljiva kod kršćana i protestanata, kojima je Sveta zemlja prije predmet povijesnih interesa i romantičnih osjećaja nego vjerske pobožnosti.³⁰

²⁵ Turski izvori navode 5.000 do 5.500 emigranata, vidi u: Gyorgy Scorba *Hungarian Emigrants od 1848-49 in the Ottoman Empire*, Bunding House, Ankara 2002.

²⁶ Kossuth, Lajos (1802.-1894.), političar, pravnik i vršitelj dužnosti predsjednika Mađarske za vrijeme Revolucije 1848. i 1849. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=33351> 24. III. 2017.

²⁷ Gunay, str. 111.

²⁸ Isto, str. 111.

²⁹ Latinski patrijarh Jeruzalema, titula nadbiskupa Jeruzalema. Njegova nadbiskupija pod nadležnošću ima katolike latinskog obreda u Izraelu, palestinskim teritorijama, Jordanu i Cipru https://hr.wikipedia.org/wiki/Latinski_patrijarhat_Jeruzalema, 24. III. 2017.

³⁰ Figes, Orlando, *Krimski rat* (Kindle lokacija 207-208), Metropolitan Books. Izdanje za Kindle.

Ravnodušni i nesvjesni važnosti Svete zemlje za ruski duhovni identitet, europski socijalni komentatori Harriet Martineau i britanski konzul u Palestini i Siriji William Young, vidjeli su u tome samo rastuću rusku prijetnju interesima Zapadne crkve. U svojim izvješćima lordu Palmerstonu³¹, Young je već 1840-ih pisao o nakupljanju ruskih agenata u Jeruzalemu, koji po njegovom mišljenju pripremaju rusko osvajanje Svete zemlje pod krinkom hodočašća i kupnjom zemlje za crkve i manastire, dok hodočasnici otvoreno govore kako će Sveta zemlja uskoro biti pod ruskom upravom.³²

Engleski strah od „ruskog plana“ vjerojatno je ubrzao planove za osnivanje prve anglikanske crkve u Jeruzalemu 1845. Međutim, povećana nazočnost Rusa u Svetoj zemlji najviše je brinula Francuze.³³ Francuska je, suprotstavljajući se rastućoj ruskoj nazočnosti i jačajući svoju ulogu glavnog zaštitnika katolika u Palestini, 1843. otvorila konzulat u Jeruzalemu. Konzul je ubrzo, u vrijeme latinskih službi u bazilikama Svetoga groba i Rođenja Isusovog počeo dolaziti odjeven u svečanu odoru, pompozno praćen velikim brojem službenika, organiziranih od Mehmeda Paše, ali financiranih od Francuske.³⁴

Sukobi između katolika i pravoslavaca oko borbe za vlasništvo i prava u bazilici Svetog groba i bazilici Rođenja Isusova, bili su učestali. Spor oko prava na posjedovanje ključa glavne crkve trajao je godinama i upravo je on označio početak diplomatske krize, nad kontrolom svetih mjesta, koja će imati duboke posljedice. Ruski pritisak na Portu osigurao je da prevlast u sporu ne dobiju katolici.³⁵

Konflikt se dodatno produbio u svibnju 1851., kada je Luj Napoleon postavio svojeg prijatelja, markiza Charlesa de La Valettu, kao ambasadora u Istanbulu. Dvije i pol godine po njegovom izboru za predsjednika Francuske, Napoleon se još uvijek borio da dokaže svoju moć nad Narodnom skupštinom. Kako bi ojačao svoju poziciju, napravio je niz ustupaka u cilju pridobivanja katoličke naklonosti; 1850.

³¹ Palmerston, Henry, britanski političar (1784.-1865.), stalno je pomagao Osmansko Carstvo protiv Rusije i podupirao Italiju protiv Austrije. God. 1851. javno je podržao državni udar Napoleona III., prisiljen dati ostavku. Od 1852.-1855. Bio je ministar unutarnjih poslova, a 1855.-1858. premijer <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=46317>, 24. III. 2017.

³² Figes, Kindle lok. 148-169.

³³ Isto, Kindle lok. 221-224.

³⁴ Isto, Kindle lok. 225-229.

³⁵ Isto, Kindle lok. 241-253.

francuski vojnici vratili su papu³⁶ u Rim, a *Falloux* zakonom iz 1850. omogućeno je povećanje broja škola pod katoličkom upravom. Jedan od ustupaka bilo je i imenovanje La Valette, gorljivog katolika, koji je imao velik utjecaj na francusku politiku prema Svetoj zemlji gdje je pozvao na čvrst stav prema pravoslavnim prijateljima.³⁷

U kolovozu 1851. Francuzi i Turci formirali su zajedničko povjerenstvo o pitanjima vjerskih prava. Koristeći priliku, La Valette je prije donošenja zaključaka proglasio da su katolička prava „jasno utvrđena“ i nema potrebe za daljnjim pregovorima, te kako će Francuska, u cilju zaštite prava, „pribjegnuti ekstremnim mjerama“, hvaleći se pritom nadmoćnim pomorskim snagama na Sredozemnom moru, kao sredstvom za zaštitu francuskih interesa.³⁸ La Valettino postupanje razbjesnilo je ruskog cara koji je upozorio sultana kako bi priznavanje katoličkih zahtjeva prekršilo postojeće sporazume između Porte i Rusije i prisililo ga na prekide diplomatskih odnosa s Osmanlijama. Nije poznato uolikoj mjeri je La Valettino postupanje bilo usuglašeno s Lujem Napoleonom, koji nije bio osobito zainteresiran za religiju, ali činjenica je da je Napoleon bio zadovoljan La Valettinim provociranjem Rusa i mogućnošću narušavanja odnosa između velikih sila (Velike Britanije, Rusije i Austrije), te je imao opravdane razloge nadati se da bi spor u Svetoj zemlji mogao rezultirati novim sustavom savezništva. Austrija bi mogla biti pridobivena na francusku stranu kao katolička zemlja, dok se Velika Britanija zbog svojih imperijalnih interesa imala razloga braniti na Bliskom istoku od Rusa.³⁹

La Valettin agresivan nagovještaj katoličkih prava u Svetoj zemlji, u Francuskoj je, od strane ultrakatoličkih medija, dočekan s odobravanjem. Napoleon je sporu pristupio daleko umjerenije i pomirljivije međutim, zbog potreba za dodvoravanjem francuskom katoličkom mnijenju i planu saveza s Velikom Britanijom protiv Rusije, nije mu bilo u interesu ograničiti La Valettino provokativno ponašanje. La Valettu je opozvao tek na proljeće 1852., nakon pritužbi lorda Malmesburyja, britanskog ministra vanjskih poslova, ali i nadalje vršeći pritiske na sultana, uvjeren da će razbjesniti ruskog cara i privoljeti Britance na suradnju.⁴⁰

³⁶ Papa Pio IX.(1846.-1878.), pobjegao iz Rima u Gaetu nakon što su revolucionari 1848. proglasili Rimsku republiku, vratio se 1850. uz pomoć francuskih postrojbi, zauzeo radikalno antiliberalno stajalište <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=48320> 24. III. 2017.

³⁷ Figes, Kindle lok. 255-260.

³⁸ Isto, Kindle lok. 266-270.

³⁹ Isto, Kindle lok. 271-280.

⁴⁰ Isto, Kindle lok. 1951-1962.

Novi razvoj događaja uslijedio je u studenom 1852. odlukom Porte da katolicima da pravo vlastitog ključa bazilike Rođenja Isusova u Betlehemu, što im je omogućilo slobodan pristup unutarnjem dijelu, odnosno kapeli Jaslica i špilji Rođenja. Razbješnjen sultanovom odlukom, 27. studenog ruski je car, u planu napada na tursku prijestolnicu, naredio mobilizaciju 37.000 vojnika iz Besarabije, te još 91.000 vojnika u planu istodobne kampanje u podunavskim kneževinama i ostatku Balkana, ne konzultirajući se prethodno o tome sa suradnicima, ministrom vanjskih poslova knezom Karlom Nesselrodeom, ministrom rata knezom Vaslijem Dolgorukovim, te svojim savjetnikom knezom Aleksejem Orlovim. U memorandumu napisanom u zadnjim tjednima 1852. izložio je plan o podjeli Osmanskog Carstva, te započeo pregovore s Britancima, čija je velika pomorska sila bila odlučujući faktor u sukobu između Francuza i Rusa na Bliskom Istoku, vjerujući kako će ih privoljeti na sputavanje Francuske i podržavanje ruskih prava na Osmansko Carstvo, za koje je, prema njemu, došlo vrijeme za podjelu.⁴¹

Tijekom razgovora s britanskim veleposlanikom lordom Seymourom u Sankt Peterburgu u veljači i ožujku 1853. ponovio je svoje poznate riječi: "u našim je rukama bolestan čovjek", dodajući kako se Turska raspada u komade, stoga je važno da Engleska i Rusija postignu dogovor oko preraspodjele i spriječe slanje francuske ekspedicije na Istok, u protivnom bit će prisiljen poslati svoje trupe na osmanlijski teritorij, dodajući „ako se Engleska i Rusija sporazumiju, nije važno što ostale sile misle“, te kako kad govori o Rusiji, govori i u ime Austrije, „naši su interesi, što se tiče Turske, potpuno identični“. Iako je Seymour u prvim izvješćima ministru vanjskih poslova lordu Johnu Russellu isprva podržavao cara, engleska je vlada odbacila carevu ideju i odlučila se na politiku odugovlačenja.⁴²

2.1. Diplomatska misija Aleksandra Sergejeviča Menšikova

U međuvremenu, car je, kako bi prisilio sultana na obnovu ruskih prava u Svetoj zemlji, u veljači 1853. u Istanbul poslao svog opunomoćenog izaslanika kneza Aleksandra Sergejeviča Menšikova ⁴³. Umjesto odabira iskusnog diplomata,

⁴¹ Isto, Kindle lok. 1963-1974.

⁴² Isto, Kindle lok. 2003.

⁴³ Menšikov, Aleksandr Sergejevič (1787.-1867.), knez, ruski general, admiral i diplomat i guverner Finske, viceadmiraal od 1817., a admiral od 1833., tijekom Krimskog rata bio je zapovjednik ruskih

primjerice kneza Orlova, ruskog predstavnika tijekom mira u Drinopolju (1829.) i ugovora u Unkiar Skelessiju (1833.) ili kneza Nikole Kiseleva, ruskog ambasadora u Parizu po preporuci grofa Neselrodea⁴⁴, a koji bi pregovorima mogli osigurati budući mir, odabrao je predstavnika teškog karaktera koji nije bio samo diplomat već i iskusen vojni zapovjednik, što je ukazivalo na careve militantne namjere.⁴⁵

Menšikova misija bila je izrazito zahtjevna; od sultana je trebao zahtijevati poništenje dogovora s katolicima, sklopljenog u studenom 1852., restauraciju grčkih povlastica u bazilici Svetog Groba i formalni ugovor o jamčenju ruskih prava o carskom protektoratu nad svim pravoslavicima koji žive u Osmanskom Carstvu, prema zaključcima ugovora u Kučuk-Kajnardžiju iz 1774.⁴⁶ Ukoliko bi se Francuzi odupirali grčkoj kontroli bazilike Svetog Groba, Menšikov je Osmanlijama, prema carevim uputama, trebao ponuditi tajni obrambeni savez kojim će Rusija sultanu staviti na raspolaganje flotu i 400.000 ruskih vojnika, ako mu zatrebaju u obrani od zapadnih sila, pod uvjetom ispunjavanja zahtjeva suvereniteta nad pravoslavicima.⁴⁷ Careve upute uključivale su i zastrašivanje Osmanlija s priznavanjem neovisnosti podunavskim kneževinama, te plan izviđanja vojne obrane Bospora jer je Nikola I. predviđao i moguć napad na Istanbul i Dardanele. U tu svrhu rasporedio je 13. diviziju u Sevastopolj, a 14. diviziju u Odesu.

Prvo izvješće, o slabosti osmanske mornarice i fortifikacijskog sustava tjesnaca, te popisom mjesta pogodnih za vojno utvrđenje Menšikov je caru poslao 28. ožujka. Uz to, na putu do Istanbula, demonstrativno je izvršio pregled Petog armijskog korpusa u Kišinjevu, zatim i crnomorske pomorske flote u Sevastopolju. General Petog armijskog korpusa Artur Adamovič Nepokojčickij i admiral

kopnenih i pomorskih snaga, zbog poraza smijenjen je 1855. <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=40148>, 24. III. 2017.

⁴⁴ Neselrode, Karl Vasiljevič (1780.-1862.), grof, ruski diplomat i političar, državni kancelar 1845.-1856. i glavni savjetnik cara Nikole I., radio je na organiziranju i očuvanju Svete alijanse, njegova politika doživjela slom za Krimskog rata u kojem je Rusija poražena. Godine 1856. uklonjen je s položaja <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=43479> 25. III. 2017.

⁴⁵ Badem, str. 69.

⁴⁶ Vidi u David A. Welch *Justice and the Genesis of War*, Great Britain, Cambridge University Press, 1993., 1995., str. 52. i Figes, O. Kindle lok. 248-252. Ugovorom je u čl. XVI. propisano da ruski car ima pravo ograničenog protektorata nad pravoslavicima Vlaške i Moldavije. Povjesničari smatraju kako car i knez Nesselrode nisu bili upoznati s detaljima ugovora već su smatrali da njime imaju pravo zastupanja interesa pravoslavaca na području cijelog Osmanskog Carstva. Jezik ugovora bio je nejasan i iskrivljen prijevodima na različite jezike (Rusi su potpisali ugovor na ruskom i talijanskom, Turci na turskom i talijanskom, a u diplomatske svrhe Rusi su ga preveli na francuski jezik). Tekst ugovora vidi na: National University of Singapore http://www.fas.nus.edu.sg/hist/eia/documents_archive/kucuk-kaynarca.php, 25. III. 2017.

⁴⁷ Figes, Kindle lok. 2029-2038.

crnomorske flote Vladimir Kornilov, čija je obveza bila izviđanje obrane Bospora i Istanbula, pridružili su se Menšikovu, koji je uz veliku i impresivnu pratnju parobrodom indikativnog imena *Gromovnik*⁴⁸ 28. veljače 1853. pristigao u Istanbul, gdje ga je s odobravanjem dočekalo mnoštvo Grka, Rusa i drugih pravoslavaca.⁴⁹

Menškova diplomatska misija od samog je početka dodatno produbila rusko-tursku krizu. Već je na prvom susretu od velikog vezira Mehmeda Emina Ali-paše zatražio smjenu dotadašnjeg ministra vanjskih poslova Fuada Efendije, izražavajući nepovjerenje zbog Fuadove profrancuske orijentacije i odbijajući započinjanje pregovora do postavljanja ministra naklonjenijeg ruskim interesima. Informirane o gomilanju ruskih trupa u Besarabiji, Osmanlije su prihvatile njegov zahtjev, dopustivši ruskim *dragomanima*⁵⁰ intervju s Rifat Pašom prije njegovog imenovanja novim ministrom vanjskih poslova.⁵¹

Već krajem prvog tjedna diplomatske misije osmanlijski službenici potajno su upoznali sva zapadna veleposlanstva s ruskim zahtjevima. Nakon savjetovanja s predstavnicima francuske i britanske vlade,⁵² veliki vezir Mehmed Ali-paša potajno je zatražio slanje njihovih flota u Egejsko more kao pomoć u slučaju potrebe obrane osmanske prijestolnice od ruskog napada. Na poziv je reagirao pukovnik Hugh Rose, savjetovavši Porti da pričeka povratak dugogodišnjeg britanskog veleposlanika u Istanbulu, Stratforda Canninga⁵³, ali također pozvavši viceadmirala sir Jamesa Whitleya Deansa Dundasa, zapovjednika britanske mediteranske eskadrile na Malti, da pošalje svoju flotu u Urmu, u blizini Izmira. Viceadmiral Dundas odbio je nalog, zatraživši potvrdu britanske vlade⁵⁴, koja je odbila zahtjev za

⁴⁸ Rus. Gromonosets, Vidi u: David M. Goldfrank; *Origins of the Crimean War*, Routledge, New York 2013., str. 131. Parobrod *Gromonosets* bio je opremljen s dva topa za 24-kilogramska topovska zrna i 8 manjih topova.

⁴⁹ Badem, str. 70.-71.

⁵⁰ *Dragoman* (kasnogrč. iz arapskog) službeni (diplomatski) tumač, prevoditelj u zemljama Bliskog Istoka <http://www.hrleksikon.info/definicija/dragoman.html> 25. III. 2017.

⁵¹ Figes, Kindle lok 2043-2054.

⁵² Vidi u: Badem, str. 73. Francuski i britanski ambasadori u to vrijeme nisu bili nazočni u Istanbulu. Veliki vezir zahtjev je prenio njihovim zamjenicima, britanskom pukovniku Hugheu Roseu i francuskom prvom tajniku Vincentu Benedettiju.

⁵³ Stratford Canning de Redcliffe (1786.-1880.), vikont, dugogodišnji britanski veleposlanik u Istanbulu od 1825.-1828. i od 1841.-1858., odstupio je s pozicije u siječnju 1853., ali je ponovno postavljen za veleposlanika u novoj vladi lorda Aberdeena u veljači 1853. , blizak prijatelj sultana Abdul Medžida I. i Mustafe Rešid-paše, podržavao sultanov otpor ruskom uplitanju u poslove Porte <https://www.britannica.com/biography/Stratford-Canning-Viscount-Stratford-de-Redcliffe> 26. III. 2017.

⁵⁴ Vidi u: Figes, Kindle lok. 2067-2075. Roseovu žalbu razmatrali su premijer lord Aberdeen, predsjedavajući Donjeg doma lord Russel, ministar vanjskih poslova lord Clarendon, prvi lord admiraliteta sir Graham i lord Palmerston, tadašnji ministar unutarnjih poslova koji su tijekom Krimskog rata činili „uži kabinet“.

premještanjem flote. Međutim, osmanlijskom apelu odazvao se Napoleon III., 19. ožujka, naredivši slanje eskadrile iz Toulona do otoka Salamina u Egejskom moru. Britanci su, zbog slanja eskadrile, optužili Francuze za zaoštavanje krize i zatražili da, prije nego što smjeste svoje topovnjače u Egejsko more, Stratfordu daju vremena za pronalaženje diplomatskog dogovora.⁵⁵

Stratford je po svom povratku 5. travnja,⁵⁶ velikom veziru savjetovao odbijanje Menšikovih zahtjeva, smatrajući kao je careva stvarna namjera iskoristiti zaštitu grčke crkve kao trojanskog konja za prodiranje i komadanje Osmanskog Carstva. Veliko vijeće sastalo se s Menšikovim 23. travnja, te su, sukladno Stratfordovom savjetu prihvatili pregovore o Svetoj zemlji, ali odbili pregovarati o širenju ruskog protektorata na sve pravoslavce. Menšikov je revidiranu verziju (bez zahtjeva za doživotno imenovanje patrijarha) dostavio 5. svibnja, uz ultimativan zahtjev potpisivanja u roku od pet dana, u protivnom će prekinuti diplomatske pregovore i napustiti Istanbul. Uz Stratfordovu podršku sultan je odbio ultimatum. Nastojeći zadovoljiti careve zahtjeve Menšikov je produžio ultimatum. Dana 15. svibnja, nakon primitka pisama osmanskih veleposlanika u Londonu, Parizu i Berlinu, s potvrdom garantiranja osmanske neovisnosti i suvereniteta, Veliko vijeće⁵⁷ dostavilo je Menšikovom odluku o odbijanju ruskih zahtjeva. Nadajući se promjeni odluke, Menšikov je pod izlikom lošeg vremena produžio boravak za par dana, nakon čega je napustio Istanbul.⁵⁸ Krajem svibnja engleska i francuska flota stigle su do zaljeva Beşik, na ulazu u Dardanele.⁵⁹

Kako bi spriječila nezadovoljstvo nemuslimanskih podanika i time uklonila daljnje ruske zahtjeve, Porta je grčkom patrijarhu 7. lipnja potvrdila dotadašnja prava i privilegije *ab antiquo*⁶⁰. Slična prava zajamčena su i drugim vjerskim zajednicama.⁶¹

⁵⁵ Figes, Kindle lok. 2060-2092.

⁵⁶ Vidi u: Figes, Kindle lok. 2101-2106. Na putu do Istanbula Stratford se u Parizu sastao s Napoleonom III., o čemu je u memorandumu o sastanku s carem naveo: „Luj Napoleon je, bar za sad, spreman za politički dogovor s Engleskom o Istanbulu“.

⁵⁷ Vidi u: Badem, str. 78. Dana 13. svibnja izmijenjen je sastav osmanske vlade; veliki vezir Mehmet Ali-paša postao je ministar rata, a zamijenio ga je Mustafa Naili-paša. Rešid-pašu, na mjestu ministra vanjskih poslova, zamijenio je Rifat-paša.

⁵⁸ Figes, Kindle lok. 2114-2139.

⁵⁹ Badem, str. 76.

⁶⁰ Lat. *ab antiquo* od starih vremena, od starine.

⁶¹ Badem, str. 77.

2.2. Okupacija Moldavije i Vlaške

Krajem lipnja ruski car naredio je dvjema ruskim vojskama u Besarabiji okupaciju podunavskih kneževina Moldavije i Vlaške. U odgovoru na rusku vojnu aktivnost, Porta je rumelijskom vojnom zapovjedniku Omer-paši Latasu zapovjedila ojačavanje utvrda uz Dunav i pripremanje obrane. Također, poslana su naredbe tuniskom i egipatskom pašaluku da pošalju vojnu pomoć.⁶² Egipatski Abbas-paša poslao je 17 bojni s 20-22.000 vojnika, a tuniski paša 3 pukovnije sa 7.000 vojnika, 12 topova i 700 konja.⁶³

Ruska vojska od 80.000 vojnika, pod zapovjedništvom generala Gorčakova, ušla je 2. srpnja na osmanski teritorij prešavši rijeku Prut, granicu između Moldavije i Rusije i okupirala grad Jaši. Zahtjev bukureštanskog ruskog konzula da kneževine prekinu plaćati danak i daljnje odnose s Portom, kneževi Moldavije i Vlaške su odbili, kao i srpski knez, Aleksandar Karađorđević (1842.-1885.) koji je potvrdio lojalnost Porti.⁶⁴

Vijest o ruskom zahtjevu prestanka plaćanja danka ukazivala je na stvarnu rusku namjeru – preuzimanje vlasti u kneževinama na stalnoj osnovi, unatoč carevom uvjerenju kako je okupacija privremenog karaktera. Tom aktivnošću uzburvano je političko vodstvo europskih sila koje su odmah reagirale – Austrija mobilizacijom 25.000 vojnika na svojim južnim granicama, uglavnom kao upozorenje Srbima i drugim Slavenima da ne ustaju u prilog ruske invazije, dok su Francuzi i Englezi stavili svoje flote, od svibnja 1853. usidrene u Bešika zaljevu, u ratnu spremu.⁶⁵

Iako je upad na teritorij vazalnih kneževina sultanu mogao poslužiti kao *casus belli* nije se odlučio na taj potez, kao ni ruski car koji je tvrdio da navedena vojna aktivnost predstavlja samo pritisak na Osmansko Carstvo u cilju zaštite pravoslavaca. Službenu prosvjednu notu protiv ruske okupacije kneževina, Porta je izdala 15. srpnja nakon čega je, u nastojanju izbjegavanja rata, uslijedila intenzivna diplomatska aktivnost u svim smjerovima među velikim silama.⁶⁶

⁶² Badem str. 77.-78. Prema izvješću Britanskog konzulata u Aleksandriji, prije isplavlivanja za Istanbul 10 do 15.000 egipatskih vojnika dobilo je zaostale plaće za proteklih 15 mjeseci, te avans za šest mjeseci unaprijed.

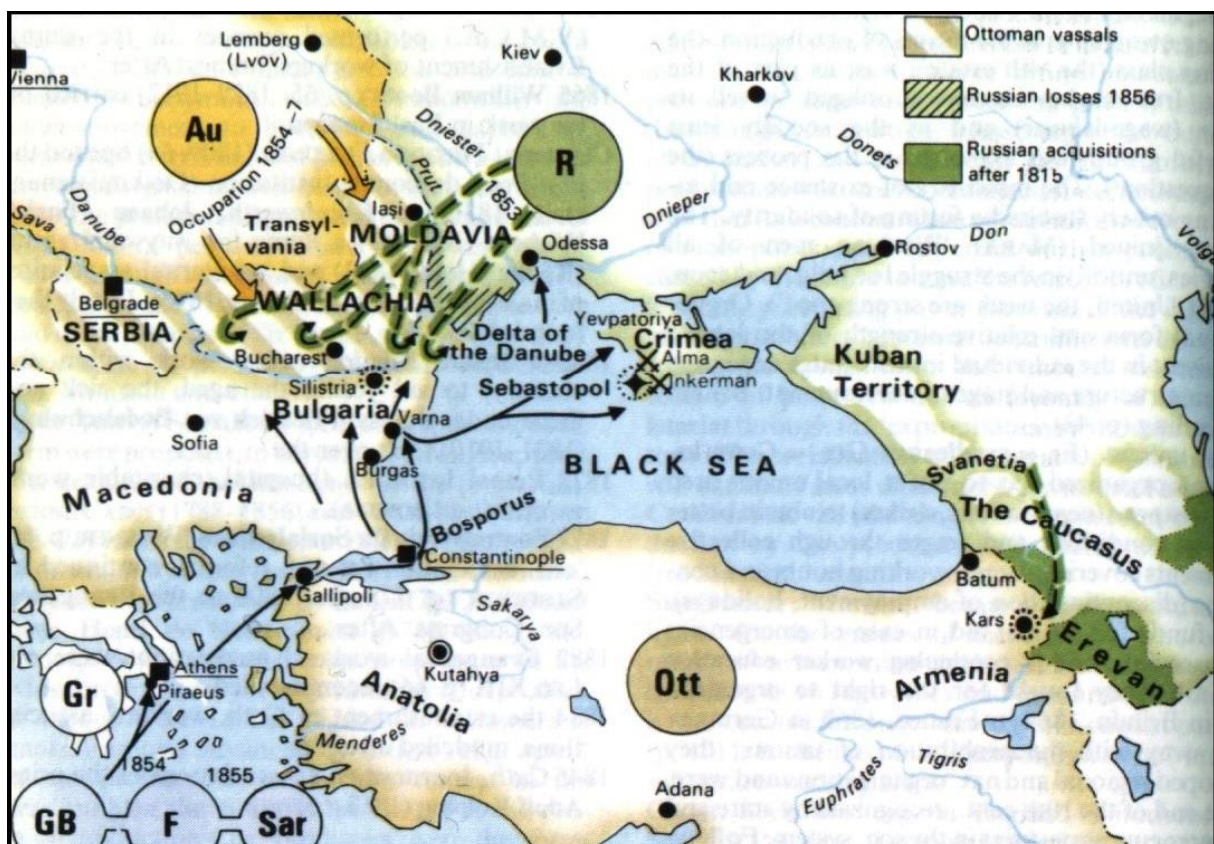
⁶³ Isto, str. 78.

⁶⁴ Na istome mjestu.

⁶⁵ Figes, Kindle lok. 2316-2330.

⁶⁶ Badem, str. 78.

U međuvremenu, veleposlanik Stratford, koji je prvi zaprimio vijest o ruskim zahtjevima kneževima, pozvao je na odlučnu vojnu akciju. Svjesni kako ne mogu dopustiti rusko komadanje Osmanskog Carstva europske sile, Velika Britanija, Francuska, Austrija i Prusija (koja je u osnovi slijedila austrijsko vodstvo), dogovorile su zajedničko djelovanje u mirovnoj inicijativi. Diplomatsko vodstvo mirovnog procesa koje je obuhvaćalo razmjenu diplomatskih nota između europskih metropola, prolongirano uslijed nedostatka telegrafskih veza između Istanbula i europskih prijestolnica, preuzela je Austrija, čija je vanjska trgovina ovisila o Dunavu stoga nije mogla tolerirati rusku okupaciju kneževina.⁶⁷

Slika 1. Krimski rat 1853.-1856.

(izvor: Kinder, H., Hilgemann W., *The Penguin Atlas of World History, Vol. 2: From the French Revolution to the Present*, Penguin Books, London, England, 2003.)

⁶⁷ Figes, Kindle lok. 2331-2341.

2.3. Bečka bilješka 1853.

Mirovni proces razrađivao je pronalaženje diplomatskog rješenja kojim bi se zadovoljili ruski interesi i naglasila neovisnost Turske. Kulminaciju diplomatskih aktivnosti predstavlja *Bečka bilješka*, dokument koji su na konferenciji u Beču, izradili austrijski ministar vanjskih poslova grof Boul, u suradnji s francuskim i engleskim ministrima u ime Osmanskog Carstva 28. srpnja 1853. Karakteristično za diplomatske dokumente osmišljene za prekid neprijateljstva, tekst *bilješke* namjerno je neodređen: Porta pristaje na podržavanje ugovornih prava Rusije u zaštiti pravoslavnih subjekata Osmanskog Carstva. Car je bilješku smatrao diplomatskom pobjedom i stoga 5. kolovoza pristao na njezino potpisivanje, dok je osmanlijska strana odbila Boulove izmjene preliminarnog teksta tzv. *Turskog ultimatum*a negodujući što ih predstavnici europskih sila, koji su ih podržavali u odbijanju ruskih zahtjeva, sada prisiljavaju na njihovo prihvaćanje.⁶⁸

Osmanlije su, smatrajući kako *bilješkom* Rusija, iako obvezana na evakuaciju iz kneževina, dobiva pravo miješanja u turske poslove, zatražili njezino detaljno tumačenje, što se pokazalo opravdanim nakon objave privatnog diplomatskog dokumenta u berlinskim novinama prema kojem Rusi, temeljem *bilješke*, imaju pravo intervenirati u cilju zaštite pravoslavaca na području cijelog Osmanskog Carstva, a ne samo izoliranom području spora.⁶⁹

Osmansko Veliko vijeće inzistiralo je na prihvaćanju *Bečke bilješke* s dodanim izmjenama koje su naglašavale osmanski suverenitet i ostvarivanje prava i povlastica nad pravoslavicima po sultanovoj volji, a ne ruskim zahtjevima ili mirovnim ugovorima. Rusija je 7. rujna u potpunosti odbacila Portine izmjene. Ratno stanje postalo je neizbježno.⁷⁰

Iako su time diplomatski pregovori propali, jedna od osobitosti Krimskog rata očitovana je u diplomatskim naporima koji su se provodili i tijekom dvije godine rata. Brojne bilješke, konvencije i deklaracije pripremale su se u raznim europskim centrima Beču, Londonu, Parizu i Istanbulu i slale u svim smjerovima. Prusi su također pokušavali Berlin učiniti sudionikom mjesta za pregovore. Švedska i Danska zadržale su neutralnu politiku, dok se Kraljevina Sardinija početkom 1855. pridružila saveznicima u nadi dobivanja daljnje potpore za ujedinjenje Italije. Iran je oklijevao

⁶⁸ Badem, str. 79.

⁶⁹ Figes, Kindle lok. 2344-2358.

⁷⁰ Badem, str. 80.

između priklanjanja Rusiji ili Porti i da nije bilo engleskog i francuskog napora pridružio bi se ruskoj strani.⁷¹

3. DIPLOMATSKI ODNOSI I BITKE TIJEKOM KRIMSKOG RATA 1853.

3.1. Objava rata

U međuvremenu, u Osmanskom Carstvu, vjerojatno potpiren *ulemom*⁷², kod dijela populacije pojavio se borbeni entuzijazam, a studenti *medresa*⁷³ demonstrirali su u korist rata protiv „nevjernika“, dok se plakatima postavljenima na džamije *padišaha*⁷⁴ pozivalo na sveti rat.⁷⁵ Studenti vjerskih škola⁷⁶ bili su nezadovoljni provedbom *tanzimata* koji je promovirao sekularne škole, što je dodatno utjecalo na njihove demonstracije i pozivanje na rat. Turska vlada strahovala je zbog mogućnosti islamske revolucije ako ne objave rat Rusiji.⁷⁷ Uslijedio je pritisak 34 vjerskih vođa na Veliko vijeće, a 12. rujna održali su sastanak sa sultanom postavivši mu ultimatum: proglašavanje rata ili abdiciranje. Te je večeri sultan na sastanku ministara dogovorio objavu rata protiv Rusije, ali ne dok Porta ne pribavi garantiranu podršku zapadnih sila i uguši vjerske prosvjede u Istanbulu. Zbog proratnih demonstracija, strahujući od fanatičnog pokolja kršćana, francuski veleposlanik Edmond de la Cour alarmirao je britanskog ministra vanjskih poslova, lorda Clarendona, koji je 23. rujna dogovorio slanje britanske pomorske flote u Istanbul, kao pripomoć za gušenje revolucije.⁷⁸

Iako su vojni zapovjednici izražavali sumnju u sposobnost turskih snaga u ratu protiv Rusije, vjerski vođe i nadalje su inzistirali na ratu, što je prihvatio i Rešid-paša izjavljujući kako je bolje umrijeti boreći se i „ako Bog da, bit ćemo pobjednici“!⁷⁹

Turska objava rata objavljena je u službenim novinama *Takvim-i Vekayi* 4. listopada 1853., nakon čega je uslijedila objava *Turskog manifesta* kojim je vlada objavu rata opravdala odbijanjem povlačenja ruske vojske iz okupiranih kneževina, s

⁷¹ Badem, str. 81.-82.

⁷² Arap. preko tur. *ulema*, muslimanski vjerski učenjak.

⁷³ Tur. iz arap. *medresa*, muslimanska vjerska škola.

⁷⁴ Tur. prema perz. *padišah* veliki vladar, vladarska titula u Osmanskom Carstvu (15. st. – 1922.).

⁷⁵ Badem, str. 80.

⁷⁶ Vidi u: Figes, Kindle lok. 2392-2394, procjenjuje se da je u Istanbulu bilo oko 45.000 studenata vjerskih škola.

⁷⁷ Figes, Kindle lok. 2395-2396.

⁷⁸ Badem, str. 91.

⁷⁹ Figes, Kindle lok. 2416-2421.

naznakom kako će u izraz miroljubivih nakana rumelijski vojni zapovjednik, Omer-paša Latas⁸⁰, dopustiti dodatnih 15 dana ruskoj vojsci za evakuaciju, prije napada. Zapravo nespremni na rat s Rusijom Turci su pretvarajući se dobivali na vremenu do smirenja vjerskih nereda u Istanbulu i stvaranja pritiska na zapadne sile da interveniraju.⁸¹

General Gorčakov, 10. listopada odgovorio je Omer-paši Latasu kako nije ovlašten povući vojsku, što je pravno gledajući pravi datum potpune objave rata.⁸² Po isteku ultimatumu, 19. listopada, suprotno savjetima zapadnih sila, Osmanlije su krenule u napad na kneževine, računajući na potporu zapadnih medija. Naime, turska je vlada u jesen 1853. usmjerila značajna sredstva svojoj ambasadi u Londonu za troškove objavljivanja javnih demonstracija i novinskih članaka u kojima se pozivalo britansku vladu na intervenciju protiv Rusije.⁸³ U međuvremenu, Rešid-paša, strahujući od iznenadnog ruskog napada na Istanbul, 8. listopada uputio je poziv francuskoj i engleskoj ambasadi da dio pomorske flote iz Dardanela prebace u Istanbul, što su obje sile odobrile. Službena ruska objava rata Osmanskom Carstvu objavljena je carevim memorandumom 1. studenog 1853.⁸⁴

3.2. Dunavski front 1853.

U listopadu 1853., ruska je vojska u okupiranim kneževinama, s glavnom bazom u Bukureštu, brojila oko 88.000 vojnika, međutim do veljače 1854. samo je 10.000 vojnika bilo angažirano u obrani od Osmanlija. Poučen iskustvom iz rusko-turskog rata 1828.-1829., Omer-paša Latas koncentrirao je znatnu vojnu silu oko Vidina, najzapadnije tvrđave na Dunavu. I Rusi su bili svjesni važnosti Vidina, međutim zbog blizine srpske granice, ne želeći pobuditi austrijsku sumnju, nisu smjestili svoju vojsku na tom području.⁸⁵

U prvom ratnom sukobu Omer-paša Latas prešao je Dunav kod Vidina i sa seljanima kalafatske regije, naoružanim lovačkim puškama, zauzeo kozački grad

⁸⁰ Latas, Omer-paša (1806.-1871.), osmanski maršal, vojni učitelj Abdul Medžida I. koji ga je postavši sultanom proglasio pašom. Tijekom Krimskog rata bio je zapovjednik osmanske vojske <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=35544> 29. III. 2017.

⁸¹ Figes, Kindle lok. 2423-2430.

⁸² Vidi u: Badem, str. 95. i 96. Car Nikola I. tvrdio je kako je Porta izvršila topnički napad na ruske brodove prije isteka ultimatumu.

⁸³ Figes, Kindle lok. 2432-2441.

⁸⁴ Badem, str. 96.

⁸⁵ Badem, str. 101.

Kalafat. Uslijedio je ponovni turski prelazak Dunava kod Oltenice, gdje je 4. studenog došlo do teške bitke s Rusima pod zapovjedništvom generala Petera Dannenberga⁸⁶. Osmanlije su izborile svoju prvu ozbiljnu pobjedu, dok se ruska vojska povukla. Iako bitka nije bila prijelomna, europski tisak izvijestio je o „velikom turskom uspjehu“, što je zasigurno poljuljalo ruski ponos i povećalo osmansko samopouzdanje.⁸⁷

Navedeni okršaji naveli su ruskog cara na veliku ofanzivu protiv Turaka, međutim carski vojni zapovjednik Ivan Paskevič⁸⁸ smatrao je kako su Turci prejak, a zapadnjačke flote preblizu, predlažući utvrđivanje obrambene pozicije na sjevernoj strani Dunava i organiziranje kršćanske milicije južno od rijeke, navodeći kako je utjecaj među kršćanskim plemenima na osmanlijskom području najjače rusko oružje.⁸⁹ Svjestan austrijske prijetnje čiji bi napad, najizglednije u Poljskoj, mogao dovesti do raspada Ruskog Carstva u Europi, Paskevič se koncentrirao na konsolidiranje položaja uz Dunav, u namjeri da Dunav koristi kao opskrbnu liniju za balkanske kneževine, a kršćansku miliciju organizira za buduće ofanzive protiv Turaka. Caru je napisao kako se nada zblizavanju odnosa sa Srbima, Hercegovcima, Crnogorcima i Bugarima, koji bi mogli, uz rusku pomoć uništiti Turke, bez ruskih gubitaka, čime bi se i pravoslavci zaštitili od muslimanskog progona. Pod utjecajem Paskevičevih prijedloga, da balkanski kršćani mogu osigurati jeftinu vojsku i sredstva, car je početkom studenog izdao memorandum sa strategijom protiv Turske, prema kojoj računa na pomoć Srba i Bugara uz utvrđivanje obrambenih položaja na Dunavu i premještanje prema jugu, kako bi se oslobodilo kršćane ustale protiv Turaka. Strategija je ovisila o dugotrajnoj okupaciji kneževina, čime bi se dobilo vrijeme za organizaciju kršćanske milicije.⁹⁰

Iako je Nesselrode izrazio sumnju u ustanak balkanskih Slavena, napominjući kako i Turska može u istu svrhu koristiti muslimane s Kavkaza i Krima, car je ustrajao na vjerskom ratu, smatrajući svojom svetom dužnošću da Slavene oslobodi

⁸⁶ Dannenberg, Peter Andrejevič (1792.-1882.), general ruskog pješaštva, zapovijedao je izgubljenom bitkom kod Oltenice, a preseljenjem rata na Krim vodio je dio ruskih snaga u izgubljenoj bitci kod Inkermana https://en.wikipedia.org/wiki/Peter_Andreivich_Dannenberg 29. III. 2017.

⁸⁷ Badem, str. 102.

⁸⁸ Paskevič, Ivan Fjodor (1782.-1856.), ruski vojskovođa, u Krimskom ratu od ožujka do svibnja 1854. zapovjednik ruske vojske na Dunavu. Nakon ruskog poraza kod Silistre (1854.) smijenjen je sa zapovjedničkog položaja i imenovan poljskim guvernerom <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=46894> 29. III. 2017.

⁸⁹ Figes, Kindle lok. 2441-2447.

⁹⁰ Figes, Kindle lok. 2455-2465.

muslimanske vladavine.⁹¹ Prema njegovim uputama džamije su se pretvarale u crkve, a vojni zapovjednici donirali su zvona kršćanskim crkvama kao sredstvo za narodnu podršku.⁹²

3.3. Bitke na Kavkaskom frontu

Strahujući od gubitka balkanskih teritorija Osmanlije su odlučile održavati obrambenu liniju na Dunavu i napasti Ruse na Kavkazu, na kojem su Rusi, smatrajući da su pobune ugušene,⁹³ započeli smanjivati svoje snage premještajući ih na dunavski front. Turci su odlučili iskoristiti situaciju, smatrajući kako bi uspješan rat na Kavkazu potpomognut Perzijancima i drugim muslimanskim plemenima duž crnomorske obale mogao dovesti do pada vladavine Ruskog Carstva u toj regiji. Računali su i na podršku Britanaca koji su, već nekoliko godina, u tajnosti opskrbljivali gruzijske i čerkeske pobunjenike oružjem i novcem.⁹⁴

Iako se mirom u Drinopolju 1829. Porta odrekla pretenzija na Kavkaz, objava Krimskog rata promijenila je okolnosti. Dana 9. listopada sultan je vjerskog vođu muslimanskih plemena sjevernog Kavkaza, Imama Šamila⁹⁵, pozvao na sveti rat⁹⁶ u obrani islama i napad na Ruse na Kavkazu u suradnji s anatolijskom vojskom pod zapovjedništvom Abdi Paše. Prvi napad na rusku tvrđavu sv. Nikole u Batumiju, koja je pala pod naletom Abdi Pašinih *bašibozuka*⁹⁷, konjicom dobrovoljaca, uslijedio je već nakon 20-ak dana. Prema Menšikovom zapisu uz mučenje i silovanje stotine civila, ubijeno je do tisuće Kozaka, a pun brod gruzijskih dječaka i djevojčica prodan je kao roblje u Istanbulu.⁹⁸ Ta zlodjela okrenula su gruzijsko stanovništvo, uključivo i gruzijske muslimane, protiv Porte. Nakon godinu dana, na poticaj saveznika, kako bi

⁹¹ Isto, Kindle lok. 2470-2478.

⁹² Isto, Kindle lok. 2476-2481

⁹³ Pobune Čečenaca od 1830-ih pod vodstvom Šamila
<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=13221> 29. III. 2017.

⁹⁴ Figes, Kindle lok. 2600-2619.

⁹⁵ Šamil (1798.-1871.), treći imam Dagestana, vođa antiruskog otpora u Dagestanu i Čečeniji. Vodio je gerilski rat protiv okupacijske ruske vojske od 1834.

<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=59313> 29. III. 2017.

⁹⁶ Badem, str. 137. U pozivu nije korištena riječ *jihad*.

⁹⁷ Tur. *basibozuk*, u značenju bez vođe. Pripadnik neregularnih osmanskih vojnih snaga, često vrlo korisni u izviđačkim misijama <https://www.britannica.com/topic/bashi-bazouk> 2. IV. 2017.

⁹⁸ Figes, Kindle lok. 2622-2628.

povratili simpatije Gruzijaca Porta je vratila otetu djecu, ali bilo je prekasno. Gruzijci su postali nepokolebljivi saveznici Rusije.⁹⁹

3.4. Bitka kod Sinopa

Turska kopnena ofanziva na Kavkazu ovisila je o opskrbi crnomorske flote. Iako se osmanlijska flota nije oporavila od bitke kod Navarina 1827.¹⁰⁰, nakon pridruživanja francuske i britanske flote s pet linijskih brodova¹⁰¹ i 30-ak pratećih ratnih plovila, te egipatske flote od desetak ratnih brodova pod zapovjedništvom Halil Paše, pomorska snaga kojom je Porta raspolagala u listopadu 1853. bila je dostatna da rusku flotu odvрати od značajnijih ofanzivnih aktivnosti. Međutim, Menšikovljevi nalog admiralu Vladimiru Kornilovu, koji je patrolirao polovicom zapadnog dijela Crnog mora, i viceadmiralu Pavelu Nakhimovu, zaduženom za kontrolu istočnog dijela mora, određivao je uništenje svih turskih brodova koji prevoze zalihe na Kavkaz. Svjesne ruskih patrola, Osmanlije su ipak odlučile poslati manju flotu u Crno more, vjerojatno očekujući da će u slučaju ruskog napada Francuzi i Britanci pristupiti u pomoć.¹⁰²

Osmanska flota podijeljena je u četiri eskadrile; Ahmed Paša zadužen je za zaštitu osmanskih, savezničkih i neutralnih trgovačkih brodova, egipatski Hasan Paša prebacivao je vojnike u Varnu i patrolirao duž rumelijske obale, a Mustafa Paša vršio je ophodnju sjeveroistočne obale Anatolije, Gruzije i Čerkezije. Četvrta eskadrila, pod zapovjedništvom Osman Paše, poslana je u obilazak sjeverozapadne Anatolije, od Amasre do Sinopa. Dobivši obavijest o ruskoj ophodnoj eskadrili na području sjeverozapadne obale Anatolije, oko 200 kn od Istanbula, Mahmud Paša, vrhovni zapovjednik osmanske mornarice¹⁰³, poslao je u izvidnicu eskadrilu Osmana Paše, koja je zahvaćena olujnim vjetrom pristala u sinopsku luku. Uvidjevši nepovoljnu situaciju eskadrile, Mustafa Paša ostavio je svoja dva parobroda *Taif* i

⁹⁹ Badem, str. 140.

¹⁰⁰ Vidi: Badem, str. 103. Prema britanskom vojnom savjetniku Adolphusu Sladeu 1851. Porta je raspolagala s 15.000 mornara i 68 brodova. Pretpostavlja se kako u razdoblju do 1853. zbog financijske krize Porta nije značajnije poboljšala mornaricu.

¹⁰¹ Linijski brod do sredine 19. stoljeća predstavljao je najjače i najmoćnije plovilo ratne mornarice. Tijekom bitke postavljali su se tako da što veći prostor prekrivaju topovi smješteni na bokovima broda. Nakon Napoleonovih ratova raspolagali su s minimalno 74 topa
https://hr.wikipedia.org/wiki/Linijski_brod 2. IV. 2017.

¹⁰² Figes, Kindle lok. 2638-2646.

¹⁰³ Kapudan-paša, naslov vrhovnog zapovjednika osmanske mornarice, po časti iza velikog vezira
<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=30346> 2. IV. 2017.

Eregli u zaljevu Sinop i otplovio u Istanbul, gdje je upozorio na nepovoljan položaj Osmanove eskadrile. Dobivši obavijest kako ruska eskadrila plovi u blizini Sinopa, Rešid Paša 30. studenog obavijestio je britansku i francusku ambasadu, koje su, nakon konzultacije sa svojim admiralima, odlučile kako nije preporučljivo slanje njihovih flota u Crno more.¹⁰⁴

U jutarnjim satima 30. studenog viceadmiral Nakhimov izdao je zapovijed napada na osmansku eskadrilu usidrenu u zaljevu Sinop. Teški topovi i granate njegove eskadrile u kratko su vrijeme uništili i potopili tursku flotu, koristeći po prvi put u pomorskoj bitci eksplozivne granate koje su prodrle u drvenu oplatu turskih brodova prije otpuštanja eksplozivnog naboja. Iz bitke se izvukao samo parobrod *Taif* na kojem je plovio britanski admiral Adolphus Slade, poznat i kao Mušaver (savjetnik) Paša udaljavši se s poprišta bitke po samom dolasku ruske eskadrile, iskoristivši brzinu parobroda. Nakhimov nije prekinuo napad ni nakon što su svi turski brodovi zapaljeni, kao i muslimanske gradske četvrti Sinopa iz kojih je stanovništvo izbjeglo. Rusi su zarobili Osmana Pašu i zapovjednike regata, osim Ali Beya koji se raznio sa svojom fregatom.¹⁰⁵ Poučen događajem iz Sinopa, Napoleon III. naredio je optočavanje svog brodomlja.¹⁰⁶

Turski poraz obnovio je diplomatske pregovore. Već je 5. prosinca austrijski ministar vanjskih poslova, grof Buol, na konferenciji u Beču predstavio paket mirovnih uvjeta Porte usuglašeni s Austrijom, Prusijom, Britanijom i Francuskom. Uvjetujući cara na evakuaciju iz podunavskih kneževina, Osmanlije su nudile obnavljanje ugovora s Rusijom i prihvaćanje njihovih zahtjeva u Svetoj zemlji. Nakon prihvaćanja mirovnih odredbi, u Istanbulu su ponovno buknule demonstracije studenata, a pojavile su se i glasine o masakru nad istanbulskim kršćanskim stanovništvom, nakon čega je Rešid Paša u strahu za svoju sigurnost dao ostavku. Demonstracije su ugušene uhićenjem 160 studenata i njihovim izgnanstvom na Kretu.¹⁰⁷

Bitka kod Sinopa poremetila je europsku ravnotežu snaga. Iako je rat proglašen s obje strane, a bitka je i s pravnog i vojnog gledišta bila legitiman čin, osim pretjeranog bombardiranja i civilnih žrtava, britanski je tisak ruski napad proglasio masakrom, potičući javno mnijenje protiv Rusa, objavljujući i peticiju kraljici

¹⁰⁴ Badem, str. 110.

¹⁰⁵ Isto, str. 116.

¹⁰⁶ Isto, str. 117.

¹⁰⁷ Figes, Kindle lok. 2666.

Viktoriji zahtijevajući njezin aktivniji stav protiv Rusije.¹⁰⁸ Napoleon III. iskoristio je događaj kako bi učvrstio svoje veze s Britanijom i skrenuo pozornost francuske javnosti s državnih problema, predlažući Britancima da s dvije flote uđu u Crno more i prisile Ruse na povratak u svoju bazu u Sevastopolju.

4. DIPLOMATSKI ODNOSI I BITKE TIJEKOM KRIMSKOG RATA 1854.

Iako je isprva britanska vlada s miroljubivim lordom Aberdeenom¹⁰⁹ podržavala austrijsku mirovnu inicijativu, uz potporu Napoleona III. prevladala je antiruska politika lorda Palmerstona¹¹⁰. Međutim, za razumijevanje uzroka Krimskog rata, osim motiva državnika i diplomatskih aktivnosti, u obzir treba uzeti i pritisak medija i javnog mnijenja. Razvoj željeznice 1840-ih i 1850-ih omogućio je pojavu nacionalnog tiska, čime je javno mnijenje postalo moćno sredstvo u britanskoj politici, zasjenjujući utjecaj parlamenta. Utjecaj medija postao je u tolikoj mjeri izražen da se *The Times*, najznačajnije britanske novine, smatralo „četvrtom silom“ državnih institucija, što je lord Palmerston svakako znao iskoristiti.¹¹¹ Francuski je tisak također u velikoj mjeri utjecao na Napoleonovu vanjsku politiku. Najveći pritisak dolazio je iz katoličkog pokrajinskog tiska koji je od samog početka spora oko Svete zemlje pozivao na rat protiv Rusije, a posebice nakon bitke kod Sinopa. Naglašavajući rusku opasnost, utjecajni *Union-franc comtoise* objavio je: “Dopustimo li Rusima preuzimanje Turske, uskoro ćemo vidjeti grčku herezu, nametnutu kozačkom oružanom silom, kako se nadvija nad svima nama; Europa će izgubiti ne samo svoju slobodu, već i svoju vjeru.”¹¹²

Unatoč pritiscima medija, u francuskom narodu nije zaživjela ideja rata, smatrali su se uvučeni u rat za britanske imperijalne interese, što je Napoleonova oporba stalno isticala. Shvaćajući važnost diplomatskog rješavanja krize, Napoleon III. 24.

¹⁰⁸ Isto, Kindle lok. 2679-2697.

¹⁰⁹ Aberdeen, George Hamilton Gordon (1784.-1860.), britanski državnik, torijevac (Konzervativna stranka) premijer od 1852.-1855. Protivio se sukobljavaju s Rusijom, ali nije uspio spriječiti izbijanje Krimskog rata <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=125>, 6. IV. 2017.

¹¹⁰ Palmerston, Henry John Temple (1784.-1865.), vikont, britanski političar, smatrao da je ravnoteža europskih velesila u interesu Velike Britanije, stalno je pomagao Osmansko Carstvo protiv Rusije, a Italiju protiv Austrije. Prisiljen na ostavku nakon javnog podržavanja Napoleona III. za cara 1851. Od 1852.-1855. ministar unutarnjih poslova, a od 1855.-1858. premijer – na tim je položajima poticao Krimski rat <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=46317>, 6. IV. 2017.

¹¹¹ Figes, Kindle lok. 2744-2754.

¹¹² Isto, Kindle lok. 2831-2835.

siječnja 1854. izravno je uputio pismo ruskom caru nudeći pregovore uz posredovanje Austrijanaca, sugerirajući kako će Francuska povući svoju flotu s Crnog mora ako car povuče svoje trupe iz podunavskih kneževina, ujedno javno objavljujući svoje pismo kako bi javnost uvjerio da čini sve za postizanje mira. Međutim, njegovim posredstvom britansko-francuska flota ušla je u Crno more da zaštiti osmanlijsku obalu i trgovačke rute, što je navelo Rusiju na prekid odnosa s Britanijom i Francuskom i povlačenje svojih veleposlanika iz Pariza i Londona,¹¹³ a car je odbacio Napoleonov prijedlog *quid pro quo*¹¹⁴ na Crnom moru, predlažući da zapadne flote zaustave Turcima prijevoz oružja do Kavkaza, jasno aludirajući na uzroke sinopske bitke.¹¹⁵

Odbacujući francusku ponudu, ruski se car okrenuo Austriji i Prusiji, poslavši grofa Orlova u Beč s prijedlogom da će Rusija braniti Austriju od zapadnih sila (osvrćući se na austrijsku bojazan koju bi Napoleon mogao prouzročiti Habsburgovcima u Italiji), ako potpišu deklaraciju o neutralnosti, uključivo s Prusijom i drugim njemačkim državama. Austrijanci su zbog bojazni od srpskog ustanka odbili rusku ponudu i postavili dodatnih 25.000 vojnika na granicu sa Srbijom. Dodatan udarac na rusko-austrijske odnose uslijedio je nakon javne objave razgovora Nikole I. i lorda Seymoura vođenih početkom 1853.¹¹⁶

Zaprimivši negativan odgovor ruskog cara, Napoleon III. nije imao izbora nego dodati svoj potpis na finalni ultimatum evakuacije iz kneževina do kraja travnja, koji su Engleska i Francuska caru Nikoli I. uputile 27. veljače 1854., s napomenom kako će se odbijanje, ali i neodgovaranje na ultimatum smatrati objavom rata. Car nije odgovorio.¹¹⁷

Tijekom ožujka 1854., Pariz je bio poprište niza konferencija na kojima su se Englezi i Francuzi pokušali usuglasiti oko ratnih ciljeva i vojnih strategija. Postigavši kompromis, prihvaćena je strategija prvog lorda admiraliteta sir Jamesa Grahama o pokretanju brzog napada na Sevastopolj s ciljem uništenja crnomorske flote i zauzimanja Krima prije otvaranja važne proljetne kampanje na Baltiku koja će dovesti britanske snage u Sankt Peterburg.¹¹⁸ Nakon potpisivanja saveza s Osmanskim Carstvom 12. ožujka, uslijedila je konačna objava rata Rusiji, 27. ožujka, i formiranje austrijsko-pruskog obrambenog saveza protiv Rusije. Prve britanske i francuske

¹¹³ Steve Roberts *Crimean chronicle*, Military History Magazine, ožujak 2016., str. 32.

¹¹⁴ Lat. *quid pro quo* u značenju ti meni, ja tebi / usluga za uslugu.

¹¹⁵ Figes, Kindle lok. 2857-2871.

¹¹⁶ Isto, Kindle lok. 2877-2893.

¹¹⁷ Isto, Kindle lok. 2869-2892.

¹¹⁸ Badem, str. 162.

trupe, pod zapovjedništvom lorda Raglana i St. Arnauda, iskrcale su se na Galipolju 31. ožujka.¹¹⁹

Ideja o ograničenoj kampanji za obranu Osmanskog Carstva napuštena je već u ožujku 1854. Britanski ratni ciljevi eskalirali su, ne samo pod pritiskom ratobornog stava tiska, već od vjerovanja kako potencijalno veliki ratni troškovi iziskuju veće ciljeve, vrijedne britanske časti i veličine. Ambiciozan plan o komadanju ruskog carstva i prekrajanju karte Europe posebno je zagovarao lord Palmerston, pozivajući na europski rat protiv Rusije. Do kraja ožujka ideja o proširenju obrane Turske u širi europski rat protiv Rusije dobila je punu podršku vladajućeg britanskog političkog kruga, uključivo i Stratforda Canninga koji je smatrao kako bi "cilj rata europskih sila trebao biti uništenje ruske prijetnje jednom za svagda".¹²⁰

Iako su s različitim intenzitetom sukobljene strane – Rusija, Osmansko Carstvo, Francuska i Engleska - pozivali na religiju na bojnopolju, povod na rat zbog prijepora u Svetoj zemlji bio je zaboravljen i poveden kao europski rat protiv Rusije. U nekoliko mjeseci svjetska pažnja usmjerila se na ratišta na Krimu, a Jeruzalem je nestao iz vidokruga Europe.¹²¹

4.1. Dunavski i Kavkaski front 1854.

Ruska proljetna ofanziva, prema carevom planu, podrazumijevala je prelazak Dunava kod Vidina i Silistre i njihovu opsadu, zajedno s Galatzom i Brailovom na sjeveru. Sukladno tome, između 23. i 29. ožujka, ruske su postrojbe, pod zapovjedništvom generala Aleksandra Ludersa, zauzele cijelu Dobrudžu.¹²² Ključni plan ofanzive bio je osvajanje turske tvrđave u Silistri koji bi Rusima omogućio dominantno uporište u Podunavlju, omogućavajući im korištenje rijeke kao opskrbne linije od Crnog mora do unutrašnjosti Balkana i novačenje Bugara u rat protiv Osmanlija. Rusko napredovanje teklo je sporo zbog tvrdokornog turskog otpora na sjevernoj strani Dunava i pripremanja izgradnje mosta za prelazak Dunava kod mjesta Galai, što su uspješno izveli i nastavili južno prema Silistri gdje su zapeli u močvarama delte Dunava, rijetko naseljenom području. Bez zaliha hrane vojnici su

¹¹⁹ Isto, str. 162.

¹²⁰ Figes, Kindle lok. 2947-2960.

¹²¹ Isto, Kindle lok. 3043-3054.

¹²² Badem, str. 165.

ubrzo podlegli posljedicama gladi i bolesti. Do travnja od 210.000 vojnika, njih 90.000 bilo je izvan stroja. Loša kvaliteta prehrane ruskih vojnika bila je jedan od razloga podlijeganja bolestima. Nekoliko pisama u kojima vojnici traže financijsku pomoć svojih obitelji presrela je policija i prema uputama generala Gorčakova, koji ih je smatrao politički opasnim, položila u arhiv, što je omogućilo jedinstveni uvid u svijet običnog ruskog vojnika.¹²³

Suočen s ruskim gubitcima i gomilanjem austrijskih snaga na srpskoj granici, s iskrcavanjem Engleza i Francuza na obali te s Osmanlijama koji su čvrsto branili svoje linije Paskevič je, svjestan ozbiljne opasnosti mogućeg okruženja neprijateljskim snagama, odgađao napad na Silistru, unatoč carevim naređenjima.¹²⁴

U međuvremenu, 22. travnja zapadne flote započele su svoj prvi izravni napad na ruskom tlu bombardiranjem Odese, važne crnomorske luke. Dobivši izvješća o tome kako su Rusi prikupili 60.000 vojnika i velike zalihe strjeljiva za prijevoz na dunavski front (zapravo je luka imala malo vojno značenje i opremljena samo s nekoliko topničkih jedinica), poslali su ultimatum guverneru grada generalu Osten-Sackenu zahtijevajući predaju svih brodova. Ne zaprimivši odgovor, flota je započela bombardiranje koje je potrajalo jedanaest sati prouzročujući veliku štetu u luci, uništenje nekoliko brodova i desetke usmrćenih. Bombardiranje Odese najavilo je približavanje zapadnih sila dunavskom frontu. Bilo je samo pitanje vremena kad će Francuzi i Englezi prispjeti u pomoć Osmanlijama u Silistri.¹²⁵

Pod carevim pritiskom Paskevič je sredinom svibnja započeo s bombardiranjem Silistre, međutim Osmanlije su iskoristile vrijeme do objave rata Rusiji za ojačavanje utvrda prema uputama pruskog pukovnika Gracha, stručnjaka za utvrđivanje i miniranje. Tvrdekorna osmanlijska obrana uporno je odolijevala ruskim napadima. Dana 9. lipnja došlo je do glavne bitke u kojoj je odbijen ruski napad, nakon čega je Paskevič pod izlikom pretrpljene ozlijede predao zapovijedanje operacijom generalu Gorčakovu koji je 21. lipnja planirao novi juriš na glavnu tvrđavu, međutim par sati prije početka napada primio je Paskevičevu naredbu o prekidu opsade i povlačenju preko Dunava. Pod diplomatskim pritiskom i suočen s vojnom prijetnjom austrijske vojske koja je prijetila napadom na ruske snage sa

¹²³ Figes, Kindle lok. 3079-3126.

¹²⁴ Vidi u: Figes, Kindle lok. 3137, prema engleskom konzulu u Beogradu Srbi su bili spremni priključiti se Rusima po padu Silistre u ekspediciju protiv južnoslavenskih austrijskih pokrajina. Prema Palmerstonovim uputama konzul je upozorio Srbe da će se Engleska i Francuska vojnom silom suprotstaviti ruskom naoružavanju Srba.

¹²⁵ Isto, Kindle lok. 3150.

zapada, čime bi im prekinuli opskrbnu liniju na Dunavu i blokirali glavni put povlačenja prepuštajući ih savezničkoj vojsci koja je nadirala s juga, Nikola I. bio je prisiljen na povlačenje. Tijekom povlačenja došlo je do niza okršaja između Osmanlija i Rusa, jedan od poznatijih je u bitci kod tvrđave Đurđevo koja je završila masakrom 1.400 ruskih ranjenika. Ruskim trupama u povlačenju, pod prijetnjama *bašibozuka* pridružilo se i tisuće bugarskih seljaka. Rusko povlačenje bio je šok za ruske slavofile koji su rusko napredovanje na Balkanu vidjeli kao rat za oslobađanje Slavena, a panslavenski vođa Pogodin nastojao je uvjeriti cara da opozove povlačenje i bori se sam protiv Austrijanaca i zapadnih sila.¹²⁶ Po započetom ruskom povlačenju, koje je u potpunosti završeno 7. rujna, Austrijanci i Osmanlije započeli su okupaciju kneževina.¹²⁷

Na kavkaskom frontu, muslimanski pobunjenici, pod zapovjedništvom Imama Šamila, povezali su se s turskom vojskom u cilju napada na rusku vojsku u Gruziji i Čirkeziji. Tijekom srpnja 1854. Šamil je pokrenuo veliki napad na ruske položaje u Gruziji napredujući do Tbilisija koji su Rusi branili s 2.000 vojnika, međutim u pridruživanju u napadu na carski vojni stožer Turci nisu uspjeli premjestiti svoje snage iz Karsa, uslijed čega se Šamil povukao u Dagestan.¹²⁸

Nakon raspoređivanja britanske i francuske vojske na Galipolju, sa zadaćom zaštite Istanbula, postalo je jasno kako područje nije pogodno za smještaj i opskrbu velikog broja vojnika, stoga su savezničke trupe prebačene u druge kampove u blizini Istanbula, prije njihovog prebacivanja na sjever, tijekom lipnja u Varnu. Savezništvo između Britanaca i Francuza bilo je prožeto suparništvom i sumnjičavošću. Zbog svoje je pozne dobi lord Raglan povremeno smatrao Francuze, a ne Ruse neprijateljima.¹²⁹ Tijekom ljeta 1854. zbog loših sanitarnih uvjeta pojavila se epidemija kolere kojoj su podlegli brojni vojnici. Dodatan udarac uslijedio je 10. kolovoza kada je u velikom požaru u Varni teško oštećena opskrbna baza savezničke vojske. Sanitarni i logistički problemi nastavili su se do završetka rata. Suočeni s posljedicama kolere i zalihama dostatnih za svega osam dana, postalo je jasno kako je povlačenje vojske iz Varne najbolji izbor, međutim britanska vlada smatrala je kako rusko povlačenje iz Podunavlja ne opravdava dotadašnje žrtve i kako „nisu spremni pregovarati o miru dok su ruske oružane snage nedirnute“. Prvotnu vojnu strategiju sir Grahama o uništenju

¹²⁶ Figes, Kindle lok. 3399-3465.

¹²⁷ Badem, C., str. 169.

¹²⁸ Figes, Kindle lok. 6025-6039.

¹²⁹ Isto, Kindle lok. 3245-3254.

ruske pomorske baze rasplamtio je i tisak, te podržao i Napoleon III., čime je uništenje crnomorske flote u Sevastopolju postalo simbolični cilj veličanstvene pobjede.

Nakon višemjesečnih pregovora Velike Britanije i Francuskog Carstva s Austrijancima, usuglašeno je kako mir s Rusijom može biti izgledan samo uz prihvaćanje tzv. *Četiri bečke točke* prema kojima bi se Rusija odrekla posebnih prava u Srbiji i podunavskim kneževinama, čija bi zaštita bila zajamčena od strane europskih sila; plovidba Dunavom bila bi slobodna za sve brodove, Londonski ugovor iz 1841. bio bi revidiran u interesu europske ravnoteže sila, te odbijanje ruske težnje za protektoratom kršćana u Osmanskom Carstvu čija bi sigurnost bila zajamčena od pet velikih sila u dogovoru s turskom vladom. Ugovor je sadržavao i petu točku, dogovorenu između Britanaca i Francuza, nepoznatu Austrijancima, koja je podrazumijevala povećanje daljnjih zahtjeva, ovisno o ratnom ishodu.¹³⁰

4.2. Krimska kampanja 1854.

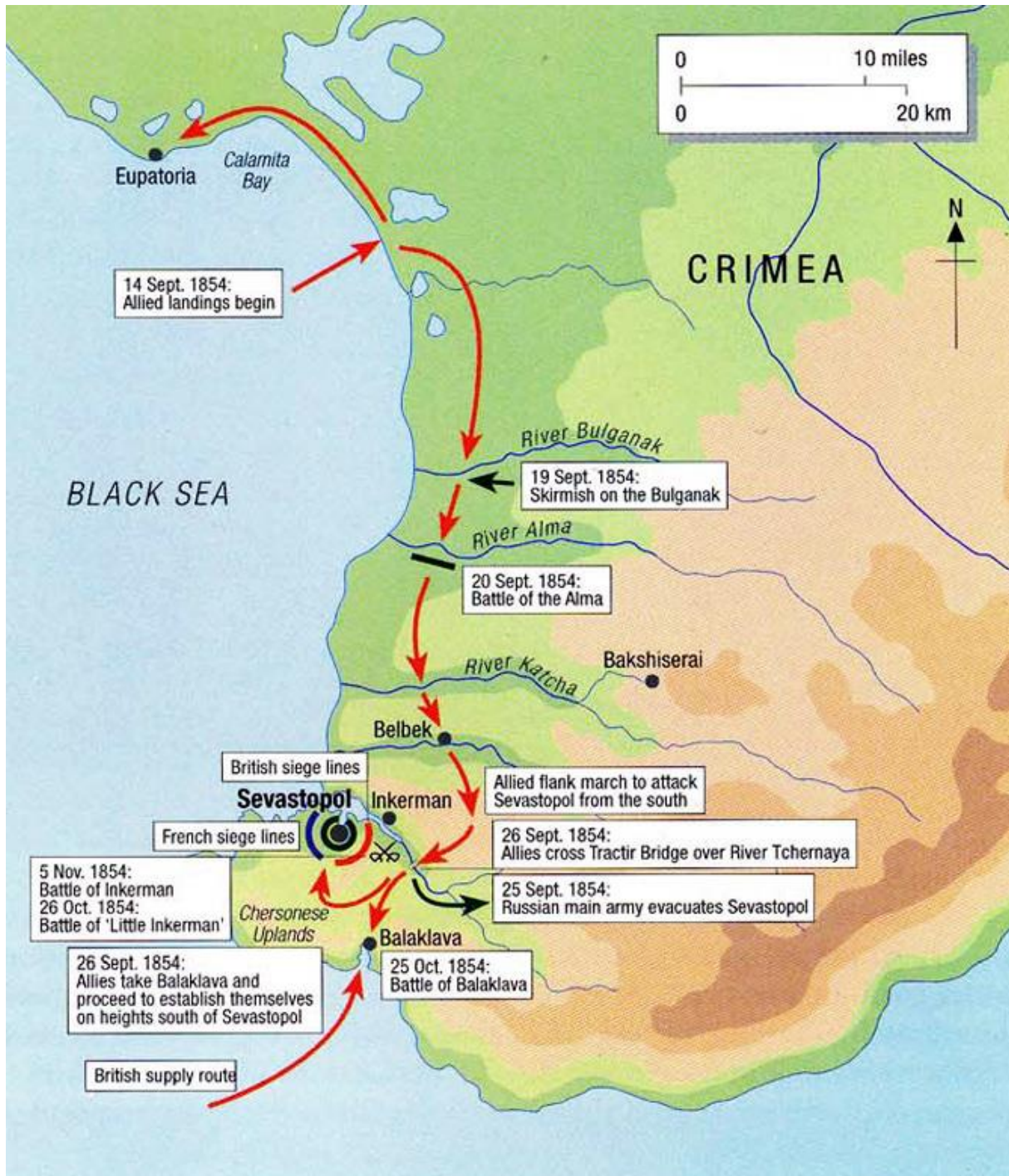
Usljed neadekvatne strateške pripreme i brzog dolaska zime, saveznici su se odlučili na strategiju iznenadnog napada na Sevastopolj, međutim kako bi zaštitili iskrcane vojnike od ruskog napada iz pozadine i stekli čvrsto uporište na obali, odlučeno je da najprije osvoje grad Jevpatoriju, jedino sigurno sidrište na tom dijelu Krimskog poluotoka. Dana 7. rujna, uz mnogobrojne poteškoće, flotila od 700 savezničkih brodova pod zapovjedništvom lorda Raglana i generala St. Aurnalda krenula je iz Varne put Kalamitskog zaljeva, iskrcavši se južno od Jevpatorije 14. rujna, 50-ak kilometara sjevernije od Sevastopolja. Vidjevši dolazak velike savezničke flote, Tatari, koji su činili 80% stanovništva Krima, pobunili su se protiv ruskih vladara i organizirali naoružane bande kao pripomoć invaziji. Uspaničeno rusko stanovništvo masovno je bježalo prema sjeveru, raspirujući paniku ruske vojske koja je pristizala iz smjera Perekopa.¹³¹ Iako su Paskevič i Menšikov, tada zapovjednik ruskih snaga na Krimu, cara upozorili s vjerojatnom savezničkom ekspedicijom na Krim, Menšikov je, zbog skorašnjeg dolaska zime, 12. rujna otklonio tu mogućnost.¹³² Bez informacije o mjestu sidrišta Menšikov nije poduzeo mjere kako bi spriječio savezničko

¹³⁰ Isto, Kindle lok. 2541-3612.

¹³¹ Isto, Kindle lok. 3623-3736.

¹³² Sweetman, John, *Essential Histories. The Crimean War*, Osprey Publishing Limited, Oxford, 2001., str. 34.

iskrcavanje, tako da su, u formaciji dugoj 6 kilometara od 63.000 vojnika opremljenih sa 128 topova, savezničke snage napredovale prema Sevastopolju. Dana 19. rujna, dolaskom savezničkih postrojbi do rijeke Bulganak, zabilježen je i prvi kratki okršaj između engleske lake konjice i ruskih Kozaka.¹³³

Slika 2. Područje vojnih operacija – Krimski rat 1854.

(izvor: Patrick Mercer, *Inkerman 1854. The Soldier's Battle*, Osprey Military Publishing, Reed Consumer Book Ltd.1998.)

¹³³ Figes, Kindle lok. 3678.

Iako je početni Menšikovljevi obrambeni plan predviđao koncentraciju kopnene vojske u obrani Alme, kao posljednje strateški važne prirodne barijere savezničkom pristupu Sevastopolju, zbog straha od drugog savezničkog iskrcavanja na Kerču ili Feodoziji, veći dio vojske zadržao je u rezervi. Raspoložujući s upola manje vojnika od saveznika,¹³⁴ smatrao je kako će uslijed prednosti zauzetih obrambenih pozicija na Almskoj visoravni i potpore 116 topova pobijediti u bitci, odnosno usporiti savezničko napredovanje barem na tri tjedna, do pristizanja pojačanja.¹³⁵ Međutim, u bitci kod Alme koja je uslijedila 20. rujna, savezničke kopnene snage, uz potporu ratnih brodova i opremljeni ključnom inovacijom – modernom puškom s tzv. Minijevim cilindričnim šiljatim zrnom koja je doometom do 1.600 m i većom vatrenom moći – uvelike presudila u ishodima prvih bitaka na Krimu,¹³⁶ te koristeći taktiku raspoređivanja vojnika u dvije duge linije (tzv. tanka crvena linija), čime je moć vatrene oružja dolazila do značajnijeg izražaja, u odnosu na rusku vojsku koja je i dalje koristila napredovanje u zgusnutoj koloni, bile su u taktičkoj i operativnoj prednosti. Ruske su snage nakon peterosatne bitke poražene, a saveznici su nakon dvodnevnog reorganiziranja¹³⁷ nastavili put prema Sevastopolju.

Iako je početni plan podrazumijevao napad grada sa sjeverne strane, primivši krive informacije tatarskih dojavljivača da je južna strana grada gotovo neobranjena, te zbog Menšikovljeve odluke da prilaz sevastopoljskoj luci blokira potapanjem pet jedrenjaka i dvije fregate, saveznički zapovjednici odlučili su se za napad grada s južne strane, odakle su njihovi brodovi mogli koristiti luke Balaklava (za Britance) i Kamieš (za Francuze) za potporu svojim trupama. Promjena plana bila je značajna pogreška, ne samo jer su južni obrambeni bedemi bili snažniji već je time savezničkoj vojsci bilo teže blokirati rusku opskrbnu rutu, što je bio ključni element strateškog plana.¹³⁸

Utaborivši se, saveznici su do dolaska pojačanja iz Varne, započeli s pripremama bombardiranja grada, a Rusi s danonoćnim utvrđivanjem obrambenih pozicija na južnoj strani. Obranom grada zapovijedali su načelnik glavnog stožera crnomorske flote admiral Kornilov i zapovjednik luke viceadmiral Nakhimov, te

¹³⁴ Sweetman, str. 39. Ruske snage raspolagale su sa 33.000 vojnika i 116 topova, u odnosu na savezničke sa 63.000 vojnika i 128 topova.

¹³⁵ Sweetman, str. 39.

¹³⁶ Figes, Kindle lok. 3937.

¹³⁷ Vidi u: Sweetman, str. 43. Prema engleskom admiralu Lyonu zbog dvodnevne stanke izgubljena je prilika za zauzimanje Sevastopolja prije ruskog reorganiziranja.

¹³⁸ Figes, Kindle lok. 4092-4110.

inženjer Totleban koji je cjelokupno pučanstvo grada, od mornara, ratnih zarobljenika, žena (uključujući i prostitutke) angažirao na izgradnji obrane; kopanju rovova i zidanju barikada.¹³⁹ U međuvremenu, sukladno strateškom planu i sveobuhvatnim priprema opsade, saveznička vojska podijeljena je u dva korpusa – *opsadni korpus* sa zadaćom napada na ruska utvrđenja i *izviđački korpus* sa zadatkom čuvanja savezničkog desnog krila od napada ruske vojske.¹⁴⁰ Prvo bombardiranje, s kopna i mora, započelo je 16. listopada u optimističkom raspoloženju kako će tvrđava pasti kroz nekoliko sati, međutim bombardiranje, od posljedica kojeg je admiral Kornilov poginuo prvog dana, potrajalo je do 25. listopada. Iako je obrana grada pretrpjela veliku štetu, ona nije bila dovoljna za početak odlučujućeg juriša što je dovelo do 349 dana duge opsade i rovovskog rata u Sevastopolju.¹⁴¹

Po završetku prvog dana bombardiranja Menšikov je odlučio razbiti savezničku opsadu napadom na Balaklavu, britanskog glavnog stožera i opskrbe baze, čime bi odsjekao pristup britanske vojske Sevastopolju. Premda je ruska vojska uspjela osvojiti nekoliko sporednih utvrda, Britanci su obranili Balaklavu i odbili ruski napad. Iako ishod bitke nije značajnije promijenio odnos snaga na terenu ista je poznata po tzv. *Jurišu lake brigade*, odnosno frontalnom napadu britanske lake konjice na ruske topove prouzročeni loše sročeni i nejasnim Raglanovim zapovijedima, čime je britanska Laka brigada praktički u potpunosti izbačena iz stroja.¹⁴²

Nakon neodlučene bitke kod Balaklave, 5. studenog uslijedio je novi ruski napad na savezničke trupe kod Inkermana s ciljem odsijecanja komunikacije savezničke vojske i stožera u Balaklavi. Tijekom bitke vrijeme je bilo kišno i maglovito, što je izazvalo konfuziju na obje strane i onemogućilo pregled i zapovijedanje bojištem, zbog čega je ista prozvana *bitkom vojnika*. Ponovno je do izražaja došla premoć dugodometne *Minie* puške, te je borba završila savezničkom pobjedom.¹⁴³

Devet dana nakon bitke kod Inkermana, 14. studenog, Krim je zahvatila jaka oluja nanijevši veliku štetu savezničkim opskrbnim brodovima, usidrenim izvan luke u

¹³⁹ Isto, Kindle lok. 4281-4296.

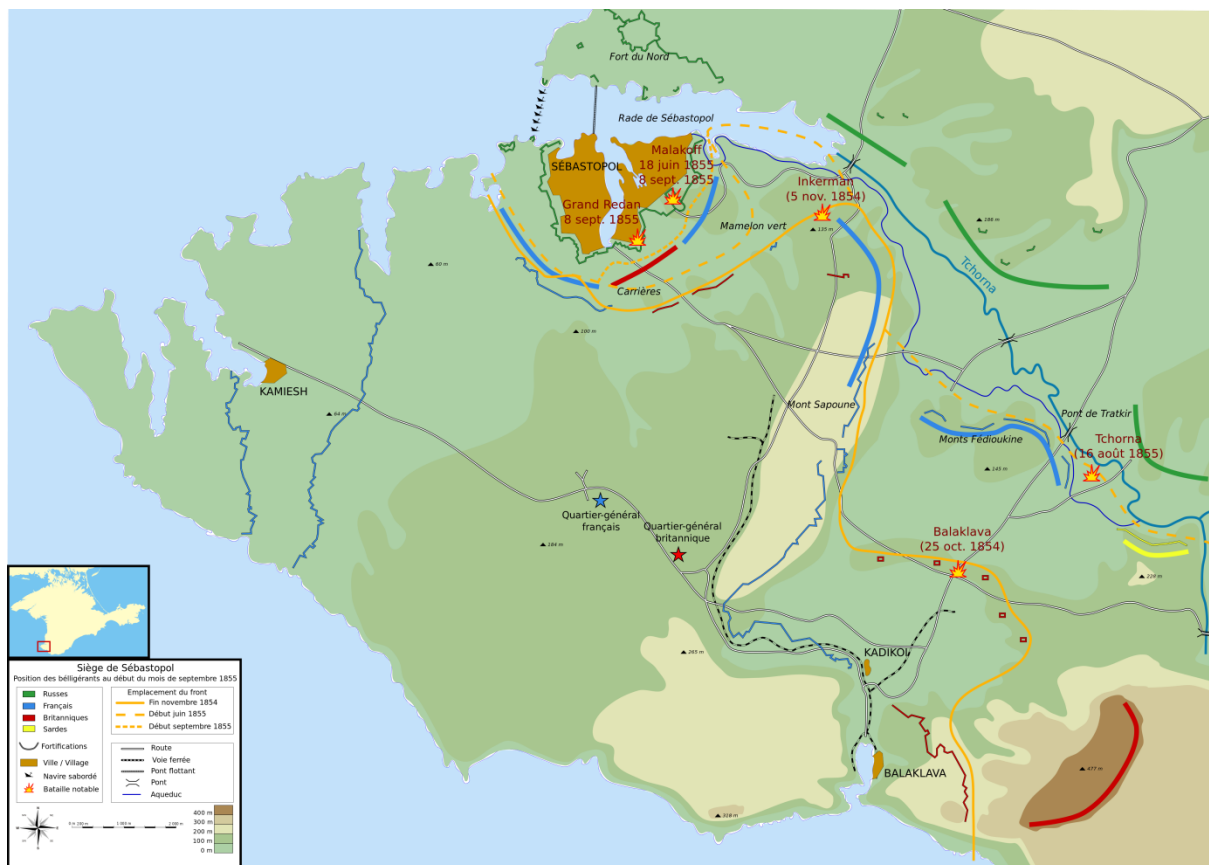
¹⁴⁰ Sweetman, str. 46.

¹⁴¹ Badem, C., str. 233.

¹⁴² Isto, str. 233.

¹⁴³ Isto, str. 239.

slučaju novog ruskog napada. Uz brojne ljudske žrtve, uništene su i zalihe hrane i zimske odore, te 10 milijuna *minie* metaka. Engleski gubitci bili su daleko veći od francuskih te su posljedice nestašice hrane, zaklona i medicinskih potrepština postale očigledne.¹⁴⁴ Dopisnik *The Timesa* William Russell dostavio je detaljna izvješća o neorganiziranosti i bijedi britanske vojske, što je imalo revolucionarni učinak u britanskom javnom mnijenju koje je za takvo stanje optužilo Lorda Raglana i ministre britanske vlade, posredno utječući na skorašnje Aberdeenovo ustupanje vlade Palmerstonu.¹⁴⁵ Zahvaljujući javnom zahtjevu za reformu zdravstvene skrbi, odobreno je slanje medicinskih sestara na bojno polje i organizirano slanje Florence Nightingale i 30-ak medicinskih sestara u britansku bazu Scutari, u blizini Istanbula, gdje je oformljena bolnica za primitak ranjenih i oboljelih vojnika.¹⁴⁶

Slika 3. Opsada Sevastopolja 1854 – 1855.

(izvor: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Siege_of_Sevastopol_map2_fr.svg. 12. IV. 2017.)

¹⁴⁴ Figes, Kindle lok. 5105-5111.

¹⁴⁵ Badem, str. 240.

¹⁴⁶ Sweetman, str. 64.

4.3. Krimski kampanja 1855. i novi diplomatski pregovori

Pitanje opskrbe, uslijed nedostatka željeznice¹⁴⁷, predstavljalo je i Rusima veliki problem tijekom cijelog rata. Zbog savezničkog nadzora Crnog mora svoju su opskrbu dostavljali zapregom blatnjavim cestama južne Rusije. Koncentracija osmanskih snaga kod Jevpatorije prijetila je odsijecanju povezanosti Krima s ruskim kopnom i dodatno ugrožavala ruski opskrbeni put kroz Perekop, zbog čega su ruske snage 17. veljače 1855. napale Osmanlije koji su pod zapovjedništvom Omar-paše Latasa, uz potporu topničke paljbe savezničkih brodova, odbile napad nanijevši Rusima velike gubitke. Primivši vijesti, sa zakašnjenjem od tjedan dana, o neuspjelom napadu, tada već teško bolestan car Nikola I. predao je vlast svom sinu, careviću Aleksandru, naloživši mu da zamijeni Menšikova i postavi generala Gorčakova za glavnog zapovjednika na Krimu. Car je umro nedugo nakon toga, 2. ožujka.¹⁴⁸

Iako je isprva car Aleksandar II. pregovore o miru smatrao ponižavajućim za Rusiju, pod Nesselrodovim utjecajem i informiran o sve većem francuskom protivljenju nastavka rata, te kako bi Francuze otklonio od britanskog utjecaja, prihvatio je pregovore, čime se povećala mogućnost pronalaženja diplomatskog rješenja.¹⁴⁹ Sredinom ožujka započela je nova mirovna konferencija u Beču između veleposlanika Francuske, Velike Britanije, Austrije i Rusije koja je prihvatila pregovore za tzv. *Četiri bečke točke*. Međutim, zbog nemogućnosti postizanja dogovora oko režima u tjesnacima i ograničenja ruskoj mornarici u Crnom moru, konferencija je prekinuta u lipnju 1855.

Do proljeća 1855. ruska vojska bila je razvučena na pokrivanju širokog područja. Pola milijuna vojnika bilo je potrebno za održavanje reda unutar Ruskog Carstva, 260.000 vojnika čuvalo je obale Baltika, 293.000 vojnika zbog straha od austrijske invazije raspoređeni su u Poljskoj i zapadnoj Ukrajini, 121.000 u Besarabiji i duž crnomorske obale, 183.000 vojnika stacionirana su na Kavkazu, dok je na poluotoku Krimu raspoređeno samo 60.000 vojnika.¹⁵⁰

U nastavljenom bombardiranju Sevastopolja saveznicima se pridružilo i 15.000 vojnika Kraljevine Sardinije, pod zapovjedništvom generala Alfonsa la Marmore.¹⁵¹ U

¹⁴⁷ Badem str. 240. Rusija nije imala izgrađenu željeznicu južno od Moskve.

¹⁴⁸ Figes, Kindle lok. 5801-5820.

¹⁴⁹ Isto, Kindle lok. 5871.

¹⁵⁰ Isto, Kindle lok. 6003-6020, Rath, str. 101.

¹⁵¹ Figes, Kindle lok. 5980-5993. Dana 26. siječnja potpisana je vojna konvencija između Francuske i Velike Britanije s Kraljevinom Sardinijom.

međuvremenu, saveznička flota poduzela je ekspediciju u Kerč, osvojivši Feodoziju i Jenikale, prekinuvši time rusku opskrbnu rutu kroz Azovsko more i uništivši rusko brodovlje. Do lipnja savezničke su snage uz nadmoćnu vatrenu moć raspolagale s 224.000 vojnika stacioniranih u Jevpatoriji, Sevastopolju i Jenikali, od kojih 120.000 Francuza, koji su zbog premoćne brojnosti imali prednost u odlučivanju o ciljevima i strategiji, 32.000 Engleza i 55.000 Osmanlija.

Ne računajući umrle uslijed bolesti i zaraza, Rusi su do kraja lipnja, u odnosu na saveznike, imali dvaput više stradalih. Ranjenici su se, prema trijažnim uputama poznatog liječnika Pirogova, zbrinjavali u velikoj poljskoj bolnici izgrađenoj u blizini rijeke Belbek, 6 km od Sevastopolja. Uz gubitak inženjera Edvarda Totlebana koji je nakon zadobivene ozlijede umirovljen i smrtno stradao generala Pavela Nakhimova, Rusi su uslijed savezničke okupacije Kerča i blokade opskrbnih putova kroz Azovsko more počeli osjećati ozbiljne nedostatke strjeljiva i topništva.

U međuvremenu, saveznici su, zahvaljujući industriji, dostignuli do tada neviđenu koncentraciju naoružanja, čime se Rusi, zbog ekonomije bazirane na kmetskom gospodarstvu, nisu mogli natjecati. Uslijed nedostatak strjeljiva, hrane i vode, general Gorčakov započeo je pripreme za evakuaciju na sjeverni dio Sevastopoljskog zaljeva. Veći je dio stanovništva uslijed nedostatka hrane i vode i bojazni od izbijanja epidemije već napustio grad. Znamenit je opis topničkog časnika Eršova kako je „Sevastopolj počeo nalikovati na groblje“. Potresnu sliku o stanju u Sevastopolju opisao je i Lav Tolstoj u pripovijetki *Sevastopolj u kolovozu*. Zbog nedostatka hrane veliki je broj vojnika dezertirao, a kolale su i glasine o pobuni rezervista.¹⁵²

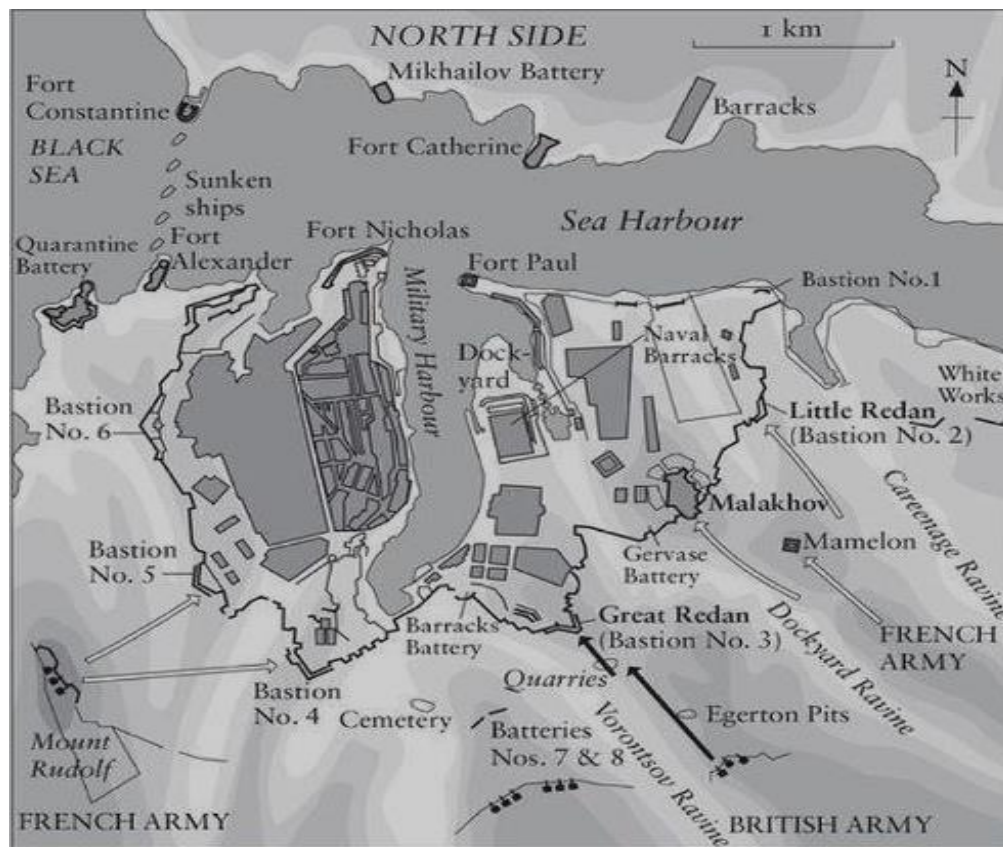
Shvativši da opsada neće dugo izdržati, te tražeći izlaz za okončanje rata prihvatljivim za ruski ponos i potreban vojni uspjeh za započinjanje mirovnih pregovora s Britancima i Francuzima iz bolje pozicije, car je Gorčakovu naredio posljednji pokušaj probijanja opsade, uvjeravajući ga u potrebu prelaska u ofanzivu, prije pristizanja dodatnih savezničkih trupa. Iako je većina najviših zapovjednika zbog sumnje u ishod bila protiv ofanzive, zbog pogodovanja caru, na Ratnom vijeću održanom 9. kolovoza prihvaćen je Gorčakov plan napada francuskih i sardinijskih pozicija na Crnoj rijeci.¹⁵³

¹⁵² Isto, Kindle lok. 6818-6828.

¹⁵³ Isto, Kindle lok. 6836-6853.

Bitka je uslijedila dan nakon proslave Velike Gospe i blagdana francuskog cara, 16. kolovoza. Rusi su rano izjutra, računajući na faktor iznenađenja i maglu, sa 60.000 vojnika i 270 poljskih topova pod zapovjedništvom generala Leprandija i Reada napali tri puta manju savezničku vojsku od 18.000 Francuza, Sardinaca i Turaka. Međutim, loša organizacija, nejasne Gorčakove upute, te nedostatak iskusnih vojnika preokrenuli su izglednu pobjedu u masakr ruskih vojnika. Neorganizirano i slabo naoružano rusko pješništvo poslano je prijeko Crne rijeke u osvajanje lokalne visoravni gdje je, bez konjice i topničke potpore, pretrpjelo katastrofalne gubitke. U samo 20 minuta poginulo je 2.000 ruskih vojnika.¹⁵⁴

Shvativši bezizlaznost situacije Rusi su započeli s pripremama konačne evakuacije Sevastopolja. Plan evakuacije predviđao je prijelaz s južne na sjevernu stranu, od tvrđave Nikola do tvrđave Mihael, uz izgradnju pontonskog mosta dugačkog 960 m, za čiju se izgradnju drvo dopremalo s udaljenosti od 300 km. Uz intenzivan rad nekoliko stotina vojnika, pontonski most završen je 27. kolovoza.¹⁵⁵

Slika 4. Opsada Sevastopolja 1855.

(izvor: Figes, Orlando, *The Crimean war. A History*, Kindle Edition, Metropolitan Books, Henry Holt and Company, New York, 2010.)

¹⁵⁴ Isto, Kindle lok. 6859-6874.

¹⁵⁵ Isto, Kindle lok. 6932-6946.

Prikupivši informacije mnogobrojnih ruskih dezertera, saveznici su bili svjesni kako ruska obrana neće dugo potrajati. Na kraju, ishod opsade ovisio je o raspoloživoj količini oružja i strjeljiva. Rusija nije bila u mogućnosti proizvesti i opskrbiti količinski strjeljivo kao saveznici, što je uvelike utjecalo na daljnji razvoj situacije.¹⁵⁶ U daljnjoj savezničkoj ofanzivi, pod jakim bombardiranjem 8. rujna, francuska vojska osvojila je tvrđavu Malakov. U međuvremenu, Britanci su poduzeli napad na dobro obranjen Redan, pretrpjevši mnogobrojne ljudske gubitke, međutim Rusi nisu ustrajali na obrani već su, uvidjevši da se Redan neće moći obraniti nakon francuskog osvajanja Malakova, evakuirali tvrđavu. Iako je Malakov bila manja tvrđava, njezinim su osvajanjem grad i pontonski most postali izloženiji francuskom topništvu, stoga je Gorčakov zapovjedio početak potpune evakuacije južnog dijela Sevastopolja, s uputom preostalim braniteljima da zapale grad i pontonski most, a preostalim topništvom potope posljednje ruske brodove crnomorske mornarice. Evakuacija pontonskim mostom trajala je punih trinaest sati. Veliki požar u Sevastopolju gorio je nekoliko dana, a dijelovi grada plamtjeli su i kada su 12. rujna savezničke vojske ušle u bombardiranjem potpuno razoren grad. O zatečenom stanju u gradu *The Times* je prenio potresno izvješće W. Russella o neevakuiranim ranjenim vojnicima ostavljenim u nehumanim uvjetima, bez hrane i vode i u ekstremnoj boli.¹⁵⁷

4.4. Bojišnice na Pacifiku, Baltiku i Bijelom moru

Bojišnice Krimskog rata nisu bile ograničene samo na područje Osmanskog Carstva i Krima. Polazući velike nade u pomorsku kampanju na Baltiku, flota pod zapovjedništvom kontraadmirala Dundasa imala je u planu zauzimanje Kronstadta i Sveaborga kako bi, prema Napoleonovom planu, Švedsku potaknuli na pridruživanje savezu protiv Rusije i k prijetnji samom Sankt Peterburgu. U cilju dodatne blokade ruske trgovine, britanske su flote uništile niz ruskih obalnih postaja. Međutim, planovi osvajanja Kronstadta i savezničkog prodiranja u Baltik napušteni su zbog obnovljene ruske flote i ruskog jačanja morske obrane podvodnim minama, koje su bile opisane kao „pakleni stroj“.¹⁵⁸

¹⁵⁶ Badem, str. 242.

¹⁵⁷ Figes, Kindle lok. 6990-7122.

¹⁵⁸ Isto, Kindle lok. 6070-6113.

Bojišnica na Bijelom moru odnosila se na manje operacije Britanske kraljevske ratne mornarice tijekom srpnja – kolovoza 1854. U srpnju 1854. tri britanska broda bombardirala su ruski poluotok Kolu, nakon čega su u kolovozu uplovili u Bijelo more i bombardirali otok Solvetski, u zaljevu Onega. Tijekom provođenja blokade britanski brodovi su zaustavili i pregledali više od 300 trgovačkih brodova u cilju prisvajanja ratnog plijena.¹⁵⁹

Na sjevernom Pacifiku, savezničke pomorske operacije tijekom kolovoza – rujna 1854. koncentrirane su oko ruske dalekoistočne pomorske baze u Petropavlovsku, na poluotoku Kamčatki, s namjerom uništenja pomorske luke i ruskih krstarica, u cilju otklanjanja opasnosti za britanske i francuske trgovačke brodove i putove. Nakon dvije neuspjele akcije iskrcavanja, od kojih je prva osujećena samoubojstvom britanskog kontraadmirala Pricea i nastavljena zabunom britanske flote koja je pogreškom napala francusko pješništvo na obali, drugo su iskrcavanje Rusi odbili iz zasjede na francusku vojsku. Saveznička se flota povukla.¹⁶⁰

5. MIROVNI PREGOVORI I PARIŠKI MIR 1856.

Za lorda Palmerstona¹⁶¹ krimska je kampanja oduvijek bila uvod u širi rat za smanjivanje moći Ruskog Carstva, odnosno kako je 25. rujna 1855. pisao lordu Clarendonu, „glavni je i realni cilj rata obuzdati agresivne ruske ambicije. Krenuli smo u rat ne da bi održali sultana u Turskoj, već da bi zadržali Ruse izvan Turske. Jednako nam je važno zadržati Ruse i izvan Norveške i Švedske.“¹⁶²

Miru nije bio sklon ni Aleksandar II. koji je, nastojeći ishoditi što bolju poziciju u mirovnim pregovorima nakon pada Sevastopolja, nastavio s opsadom Karsa, važne tvrđave u istočnoj Anatoliji koju su Rusi napali u lipnju, a osvojili krajem studenog 1855., nadajući se kako će preusmjeriti savezničke trupe iz Sevastopolja. Naime, osvajanje Karsa otvorilo bi Rusima put prema Erzurumu i Anatoliji, čime bi zaprijetili britanskom kopnenom putu prema Indiji.¹⁶³

¹⁵⁹ Harold, E. Raugh, *Victorians at war 1815-1914. An Encyclopedia of British Military History*, ABC CLIO, Oxford England, str. 340.

¹⁶⁰ Isto, str. 260.

¹⁶¹ Premijer od 6. veljače 1855.

¹⁶² Figes, Kindle lok. 7229-7231.

¹⁶³ Isto, Kindle lok. 7165-7181.

Padom Karsa 22. studenog, Rusi su kontrolirali više neprijateljskog teritorija od savezničkih sila. Smatrajući kako je osvajanjem tvrđave stekao protutežu padu Sevastopolja, Aleksandar II. odlučio je pokrenuti pregovore s Parizom.¹⁶⁴

Uz podnošenje većeg dijela ratnog napora francuska vojska bila je teško pogođena zaraznim bolestima tijekom jeseni i zime 1855. Stanje je bilo obratno u odnosu na prethodnu zimu kada su Britanci imali slične probleme, međutim dok su Britanci drastično poboljšali sanitarne i medicinske uvijete, Francuzi, zbog prispjeća velikog broja vojnika na Krim, nisu raspolagali adekvatnom opskrbnom logistikom. U takvim je okolnostima Napoleonu III. bilo neizvedivo podržati nastavak rata, te je nastojao pronaći njegov prekid bez ugrožavanja savezništva s Velikom Britanijom, koje je bilo temelj njegove vanjske politike.¹⁶⁵

U bilateralne odnose između Pariza i Sankt Peterburga, uspostavljene tijekom jeseni 1855., kao predvodnik priključila se Austrija, dok je Švedska pristala na vojni savez sa zapadnim silama u slučaju pokretanja nove kampanje na Baltiku. Moguće pridruživanje zapadnim silama nagovijestio je i pruski kralj Fridrik Vilim IV. Zaprimitivši austrijski ultimatum o prihvaćanju mirovnih pregovora temeljen na *Četiri bečke točke*, uz prijetnju priključivanja saveznicima, ruski car sazvao je vijeće najpouzdanijih savjetnika na kojem je ustvrđeno kako Rusija nema sredstava za nastavak rata, a sagledana je i realna prijetnja pobune seljaka, glavnih nositelja ratnog tereta. Usuglasivši se kako bi daljnji nastavak borbe i otpora uz Austriju naveo i Prusiju i Švedsku na uključivanje u rat, te mogućih narodnih ustanaka u Ukrajini, Finskoj i Poljskoj, ruski je car, nakon manjeg otpora, prihvatio mirovne uvjete.¹⁶⁶

Kongres u Parizu, na kojem su sudjelovali predstavnici Rusije, Francuske, Velike Britanije, Austrije, Prusije, Osmanskog Carstva i Kraljevine Sardinije, započeo je s radom krajem veljače i trajao do 30. ožujka 1856., kada je potpisan istoimeni ugovor koji je označio kraj Krimskog rata.¹⁶⁷

Ruske ambicije doživjele su jasan poraz. Osmansko Carstvo svojom je odlukom o izjednačavanju kršćanskih i muslimanskih podanika slomilo veliko rusko ideološko oružje. Osim toga, Crno more je neutralizirano odlukom da se Rusiji zabrani stvaranje naoružane flote. Kao i rijeka Dunav, ono je otvoreno za slobodnu trgovačku plovidbu. Potvrđena je odluka da Bospor i Dardaneli budu zatvoreni za

¹⁶⁴ Isto, Kindle lok. 7210-7217.

¹⁶⁵ Isto, Kindle lok. 7259-7283.

¹⁶⁶ Isto, Kindle lok. 7334-7376.

¹⁶⁷ Sweetman, str. 85.-86.

sve ratne brodove. Rusija se odrekla protektorata nad Vlaškom i Moldavijom, prepustivši posljednjoj ušće Dunava i dio Besarabije. Ugovorom je zajamčen teritorijalni integritet Osmanskog Carstva.¹⁶⁸

Slanjem trupa sardinijski predsjednik državnog savjeta Camillo Cavour iskoristio je priliku sklapanja saveza sa zapadnoeuropskim silama i promoviranje talijanskog ujedinjenja pod pijemontskim vodstvom. Cavour je podržavao ideju općeg rata protiv Rusije. Bez formalnih obećanja Velike Britanije i Francuske, koji si nisu mogli dopustiti suparništvo s Austrijom, slanje talijanskih snaga bio je rizičan potez, međutim Pijemont ne bi imao pomoć na međunarodnoj sceni da nije dokazao korist za zapadne sile.¹⁶⁹ Njegova nazočnost na Pariškom kongresu označila je preokret i u povijesti uspona pojedinih naroda.¹⁷⁰

Zadobivši prestiž i slavu za svoju dinastiju, čemu se nadao ulaskom u rat, Napoleon III. primjenjivao je blagi odnos prema Rusiji, računajući da će Francuska u budućnosti trebati rusku pomoć. Pariški kongres zapravo je označio početak rusko-francuskih odnosa, kao i kraj rusko-austrijsko-pruskog odnosa u europskoj politici. Austrija je, zbog svoje neutralne pozicije tijekom rata, izgubila prijateljske odnose s Velikom Britanijom i Rusijom, ali i Francuskom, dok je Prusija iskoristila novonastale odnose u Europi. Za Osmansko Carstvo najvažniji je rezultat bilo uključenje u tzv. „koncert Europe“.¹⁷¹

¹⁶⁸ Bertoša, str. 372.-373.

¹⁶⁹ Figes, Kindle lok. 5983-5993.

¹⁷⁰ Bertoša, str. 373.

¹⁷¹ Badem, str. 246.

ZAKLJUČAK

Sredinom devetnaestog stoljeća održivost Osmanskog Carstva ovisila je o prevladavajućem balansu europskih država. Učestali ratovi s Rusijom zbog tendencije ruske politike za prevlašću nad Osmanskim Carstvom, slabljenje gospodarstva i narodne pobune na području cijelog Carstva zbog traženja autonomije oslabile su osmansku državu. Za Rusiju nepovoljan Dardanelski ugovor iz 1841. i pretenzije novog francuskog cara Napoleona III. utjecali su na dotadašnju politiku ruskog cara.

Uvjeren u britansko prijateljstvo i austrijsku lojalnost, te smatrajući da polaže pravo na zaštitu pravoslavnih kršćana oslabljenog Osmanskog Carstva, ruski car Nikola I. odlučio je prekršiti doktrinu očuvanja ravnoteže moći u Europi i intervenirati u jeruzalemskom sporu između katolika i pravoslavaca koji je imao malo veze s političkom moći, ali je uslijed pretenzija novog francuskog cara Napoleona III. željnog prestiža i katoličke potpore, simbolizirao pitanje francuske ili ruske prevlasti, uz već ustaljenu britansku nazočnost, na Bliskom istoku. Međutim, ubrzo se pokazalo kako je Velika Britanija ruski rival u premoći nad tjesnacima i Crnim morem, a pomoć nije dobio ni od Austrijskog Carstva koje je, iako zadržavajući neutralnu poziciju, strahujući od narodnih ustanaka Slavena, vojno ojačalo južne granice carstva.

Svjestan rivalstva između zapadnoeuropskih sila i Ruskog Carstva sultan Abdul Medžid I. iskoristio je situaciju kako bi potvrdio osmansku neovisnost i suverenitet, što je isprva dovelo do rusko-turskog sukoba na dunavskom frontu, a u konačnici zbog francusko-engleske težnje da umanje moć Rusije na Crnom moru, dodatno potaknutim antiruski naklonjenim javnim mnijenjem rezultiralo ratom na Krimskom poluotoku, po čemu je vojni sukob i dobio ime.

Slabosti ruske vojske došle su do izražaja već tijekom ruske okupacije podunavskih kneževina. Iako je ruski car raspolagao brojčano najvećom vojskom, ona je, razvučena na dugačkoj zapadnoj ruskoj granici, imala nisku učinkovitost jer se temeljila na kmetu-seljaku s malo ili bez vojnog iskustva, opremljenom inferiornim, zastarjelim naoružanjem. Vojne slabosti očitovane su i u nedostatku strateške vizije i taktičke nesposobnosti ruskog zapovjedništva, korištenju zastarjelog taktičkog napredovanja (napad u koloni), te slabe opremljenosti i neadekvatne prehrane vojnika što je, uz epidemiju kolere, izvan stroja na dunavskom frontu izbacilo gotovo polovicu raspoloživih snaga. Rusima je dodatnu poteškoću predstavljalo

nepostojanje koherentnog transporta i komunikacijskih veza, što je u konačnici utjecalo na ratni ishod.

Epidemija zaraznih bolesti desetkovala je i savezničke trupe nepripremljene na zimske uvijete, a nedostatak saniteta posebno se naglašavao u novinarskim izvješćima nakon kojih je Velika Britanija, pritisnuta javnim zahtjevom, angažirala medicinsko osoblje i oformila bolnicu u Scutarima. Objave tiskovina imale su utjecaj i na politiku, što je prikazano u primjerima – bitci kod Sinopa, objavama razgovora ruskog cara i britanskog veleposlanika, te objavom privatnog diplomatskog dokumenta koji je ukazao na dvojako tumačenje *Bečke bilješke*.

Iako je pred izbijanje i tijekom cijelog trajanja rata diplomatska aktivnost u cilju pronalaženja mirnog rješenja bila vrlo aktivna, Krimski rat je pokazao kako unatoč težnji ka miru, pritisak carske časti i ponosa, te nepovjerenje među diplomatima uvelike umanjuju mogućnost pronalaženja mirovnog rješenja.

LITERATURA

KNJIGE

1. Bertoša, Slaven, *Svjetska povijest modernoga doba (XVI.-XIX.): s posebnim osvrtom na Apeninski poluotok*, Profil International, Zagreb, 2004.
2. Figes, Orlando, *The Crimean war. A History*, Kindle Edition, Metropolitan Books, Henry Holt and Company, New York, 2010.
3. Goldfrank, David M., *Origins of the Crimean War*, Routledge, New York 2013.
4. Kinder, H. , Hilgemann W., *The Penguin Atlas of World History, Vol. 2: From the French Revolution to the Present*, Penguin Books, London, England, 2003.
5. Mercer, Patrick, *Inkerman 1854. The Soldier's Battle*, Osprey Military Publishing, Reed Consumer Book Ltd.1998.
6. Raugh, Harold, E. Jr., *The Victorians at War 1815-1914: An Encyclopedia of British Military History*, ABC-CLIO, Oxford, 2004.
7. Riasanovsky, Nicholas V., *A Histroy of Russia*, Sixth edition, Oxford University Press, New York, 2000.
8. Sweetman, John, *Essential Histories The Crimean War*, Osprey Publishing Limited, Oxford, 2001.
9. Welch, David A. *Justice and the Genesis of War*, Great Britain, Cambridge University Press, 1993., 1995.

DOKTORSKI RADOVI

1. Badem, Candan, *The Ottomans and the Crimean war (1853-1856)*, doktorska disertacija, Sabanci University, 2007.
2. Rath, Andrew C., *The Global Dimensions of Britain and France's Crimean War Naval Campaigns against Russia, 1854-1856*, doktorska disertacija, Department of History McGill University, Montreal 2011.

ČASOPISI

1. Bekir Gunay, The Crimean War and its Effects on Ottoman Social Life, *DergiPark Akademik – Časopis jugoistočno-europskih studija* (2009), br.16, str. 105.-128.
2. Gencer, Mustafa, The Impact of the Crimean War on the Ottoman State: Reflections in the German Press, *The Pursuit of History, International Periodical for History and Social Research* (2009.), br. 2, str. 163.-182.
3. Roberts, Steve, Crimean chronicle , *Military History Magazine*, ožujak 2016.
4. Scorba, Gyorgy, Hungarian Emigrants of 1848-49 in the Ottoman Empire, *The Turks, Ottomans*, Yene Turkiye Publications, Ankara 2002.

INTERNETSKI IZVORI

- <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=42928>, 20. III. 2017.
- <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=43794>, 20. III. 2017.
- https://en.wikipedia.org/wiki/Demographics_of_the_Ottoman_Empire, 21. III. 2017.
- <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=43135>, 21. III. 2017.
- https://en.wikipedia.org/wiki/Akkerman_Convention, 21. III. 2017.
- <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=27996>, 21. III. 2017.
- <http://www.encyclopedia.com/humanities/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/balta-liman-convention-1838>, 21. III. 2017.
- <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=27996>, 22. III. 2017.
- <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=89>, 22. III. 2017.
- <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=24564>, 22. III. 2017.
- <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=22685>, 22. III. 2017.
- <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=33351>, 24. III. 2017.
- https://hr.wikipedia.org/wiki/Latinski_patrijarhat_Jeruzalema, 24. III. 2017.
- <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=46317>, 24. III. 2017.
- <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=48320>, 24. III. 2017.
- <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=40148>, 24. III. 2017.
- <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=43479>, 25. III. 2017.
- http://www.fas.nus.edu.sg/hist/eia/documents_archive/kucuk-kaynarca.php, 25. III. 2017.
- <http://www.hrleksikon.info/definicija/dragoman.html>, 25. III. 2017.

<https://www.britannica.com/biography/Stratford-Canning-Viscount-Stratford-de-Redcliffe>, 26. III. 2017.

<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=35544>, 29. III. 2017.

https://en.wikipedia.org/wiki/Peter_Andreivich_Dannenberg, 29. III. 2017.

<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=46894>, 29. III. 2017.

<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=13221>, 29. III. 2017.

<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=59313>, 29. III. 2017.

<https://www.britannica.com/topic/bashi-bazouk>, 2. IV. 2017.

https://hr.wikipedia.org/wiki/Linijski_brod, 2. IV. 2017.

<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=30346>, 2. IV. 2017.

<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=125>, 6. IV. 2017.

<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=46317>, 6. IV. 2017.

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Siege_of_Sevastopol_map2_fr.svg, 12. IV. 2017.

POPIS SLIKA

Slika 1. Krimski rat 1853.-1856.	14
Slika 2. Područje vojnih operacija – Krimski rat 1854.	28
Slika 3. Opsada Sevastopolja 1854.-1855.	31
Slika 4. Opsada Sevastopolja 1855.	34

SAŽETAK

Krimski rat je vojni sukob između saveznika, Osmanskog Carstva, Velike Britanije, Francuskog Carstva i Kraljevine Sardinije protiv Ruskog Carstva vođen u vremenu od listopada 1853. do ožujka 1856. Iako je povod ratu bio sukob oko prevlasti između katoličke i pravoslavne crkve u Jeruzalemu, pravi uzrok rata je borba za prevlast i kontrolu Crnog mora i strateški važnih turskih tjesnaca, Dardanela i Bospora.

Oružana neprijateljstva eskalirala su ruskom okupacijom podunavskih vazalnih kneževina Moldavije i Vlaške u lipnju 1853. Iako su se isprva Velika Britanija i Francusko Carstvo u sukob uključile pod izlikom zaštite Osmanskog Carstva od ruskog napada, sukob je tijekom proljeća 1854. prerastao u saveznički rat protiv Ruskog Carstva.

Rat se vodio na nekoliko bojišnica, a najvažnije bitke odigrale su se na Krimskom poluotoku u namjeri savezničkog uništenja ruske pomorske baze u Sevastopolju. Iako je strateški plan predviđao brzo uništenje Sevastopolja, uslijed nepripremljenosti vojske na zimske uvijete, nesposobnog vojnog zapovjedništva te izbijanja epidemija zaraznih bolesti, ratovanje na Krimu pretvorilo se u jednu od najmučnijih epizoda novije povijesti. Sevastopolj je pao nakon jedanaestomjesečne opsade, što je otvorilo put za diplomatske pregovore i sklapanje mirovnog ugovora u Parizu, u ožujku 1856.

Ključne riječi: Istočno pitanje, Nikola I., Napoleon III., Sinop, Alma, Balaklava, Inkerman, Sevastopolj, Florence Nightingale, Juriš lake konjice, Krim, Sinop, Raglan, Menšikov

SUMMARY

The Crimean War was a military conflict between the allied forces of the Ottoman Empire, United Kingdom, French Empire and the Kingdom of Sardinia against the Russian Empire, fought from October 1853 to March 1856. Although the immediate cause of war was the violent dispute between the Catholic and Orthodox Church over the preeminence in Jerusalem, the root cause of the war was the struggle for supremacy over the Black Sea and the strategically important Dardanelles and Bosphorus straits in Turkey.

Armed hostilities began with the Russian occupation of Danubian Principalities of Moldavia and Wallachia in June 1853. Although, at first, the United Kingdom and the French Empire engaged in the conflict by exaggerating the protection of the Ottoman Empire from the Russian offensive, during the spring of 1854. the conflict escalated into an open war between the Allied forces and the Russian Empire.

The war was fought on several battlefields, with the most important campaign fought on the Crimean Peninsula where the Allied forces set out to destroy the Russian naval base at Sevastopol. Even though the strategic plan foresaw the rapid destruction of Sevastopol, due to the unpreparedness of the army for winter conditions, incompetent military command and an outbreak of contagious diseases, the Crimean war became one of the most gruesome episodes in modern history. Sevastopol fell after an eleven-month siege, which made way for diplomatic negotiations and a peace treaty in Paris in March 1856.

Key words: Eastern question, Nicholas I., Napoleon III., Sinop, Alma, Balaklava, Inkerman, Sevastopol, Florence Nightingale, Charge of the Light Brigade, Crimea, Raglan, Menshikov

sažetak prevela: Marija Radić Radovan, prof. engleskog jezika